

Economisch-Statistische Berichten

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDS ECONOMISCH INSTITUUT

25 AUGUSTUS 1971

56e JAARGANG

No. 2812

Monetair overleg is nodig

„The United States has always been, and will continue to be, a forward-looking and trustworthy trading partner. In full cooperation with the IMF and those who trade with us, we will press for the necessary reforms to set up an urgently needed new international monetary system”. (President Nixon, 15 augustus 1971)

Voor de zoveelste maal maakt het internationale geldstelsel een crisis door. De oorzaak hiervan is het gebrek aan vertrouwen in de Amerikaanse dollar. President Nixon wil zijn dollar ondersteunen door de inwisselbaarheid ervan tegen goud te staken en door enkele economisch-politieke maatregelen.

Uit de koppen van de dagbladen zou men kunnen afleiden dat de wereldeconomie hierdoor op haar voegen staat te trillen. *Het Vrije Volk* meldde: „Miljoenenklap voor onze export”, terwijl het *Algemeen Dagblad* opende met: „Nelissen: onze strop valt mee”. *NRC/Handelsblad* vermeldde degelijk: „Nixon stagneert de goudverkoppen en stimuleert economie van de VS”. *De Tijd* schreef onder zijn „Dieu et mon droit”-vignet: „Ingrijpende maatregelen aangekondigd; Nixon wil de dollar redden” en *De Volkskrant* schreef met vette letters: „Dollarcrisis schokt de wereld”.

We zouden zo een tijdje kunnen doorgaan. Het is echter wel duidelijk dat er iets sensationeels is gebeurd. En als dat het geval is doen we er verstandig aan niet enkel op krantekoppen af te gaan, maar ook de hoofdartikelen door te lezen. Het sensationele blijkt dan nogal mee te vallen; de dollarcrisis hoeft de wereld niet te schokken en de gevolgen voor onze export vallen mee. Desondanks mag de wereld best om een andere reden geschokt zijn: er is door de Amerikaanse maatregelen, die zonder internationaal overleg tot stand kwamen, weer eens duidelijk gebleken hoe slecht de internationale samenwerking is bij het nemen van beslissingen die voor de gehele wereld van belang kunnen zijn.

Het internationale geldstelsel verkeert al jarenlang in moeilijkheden. Hoewel bekende economisten met voldoende alternatieve geldstelsels rondlopen, beperken de verantwoordelijke politici zich tot het „kurieren am Symptom” op het laatste moment. Omdat de dollar zowel sleutel- als reservevaluta is, hebben de Verenigde Staten een rol van centrale bank. Om deze rol goed te kunnen vervullen, moeten zij een vertrouwenspositie innemen. Tot vorige week ondersteunde de band tussen goud en dollar deze positie. Hieraan moest een eind komen toen de Amerikaanse goudvoorraad te klein werd. Zoals al vaker is gebleken, geldt ook nu dat er

behoefte is aan gouddekking als en zodra de gouddekking faalt.

Door het staken van de inwisselbaarheid tegen goud heeft de dollar het vertrouwen nog niet teruggewonnen. Eigenlijk is er niet zo heel veel gebeurd omdat in de praktijk deze inwisseling al niet meer plaatsvond. Nixon heeft echter door zijn rede wel duidelijk te kennen gegeven, dat men niet in de eerste plaats van de Verenigde Staten kan verwachten dat zij de huidige monetaire moeilijkheden zullen oplossen. Dit is ernstig, want vooral door de Amerikaanse overbesteding, gevoed door een kostbaar, uitzichtloos Vietnamees avontuur en een kostbaar ruimteproject, is de crisis veroorzaakt. Nixon dwingt op deze manier de overige landen tot revaluatie over te gaan, zodat de dollar niet hoeft te devalueren. Ook nu weer lijkt herwaardering van een valuta pijn te veroorzaken, hoewel de bedoeling ervan juist is in uitzonderingsgevallen een munteenheid uit de moeilijkheden te halen. Bovendien wordt het internationale betalingsverkeer, dat steunt op vaste koersen, in gevaar gebracht.

Nixon heeft de wereld geen goede dienst bewezen door de oorzaak van de monetaire crisis volledig aan de anderen te wijten. Daarentegen blijft de dollar sleutelvaluta, zodat de wereld is overgeleverd aan de binerlandse monetaire politiek van de Verenigde Staten.

De wereld mag zich dus geschokt voelen door het „niets doen” van de Verenigde Staten. De wereld mag zich ook geschokt voelen door de andere maatregelen die Nixon heeft aangekondigd. Juist in een tijd waarin men er steeds meer van doordrongen raakt, dat de wereldeconomie gebaat is bij een geliberaliseerde internationale handel, gaan de Verenigde Staten hun import hoger belasten, terwijl zij tevens de buitenlandse hulp verminderen.

Het zou te wensen zijn dat, als de volgende maand het IMF vergadert, men tot het inzicht komt, dat het internationale geldstelsel niet meer afhankelijk mag zijn van de economische politiek van voornamelijk één land, ook al is dit land de Verenigde Staten. Er is een geldstelsel nodig waarin de landen door gezamenlijk overleg tot beslissingen over de internationale monetaire politiek kunnen komen. Het is te hopen dat Nixon hiertoe, zij het dan onbewust, de toegang heeft geopend.

De kans dat een dergelijk geldstelsel tot stand komt is overigens niet groot omdat ook binnen de EG veel verschil van mening bestaat.

L. H.

Inhoud

Monetair overleg is nodig	745
Drs. A. C. P. Verster: Gemeentelijke kapitaaluitgaven in 1970	746
Drs. W. Siddré: De toenemende schaarste aan tijd	747
Dr. J. van Riemsdijk: Over gaande kunsten en ko- mende bezuinigingen	748
Dr. L. Ginjaar en Drs. P. Winkel: Criteria voor gedifferentieerde milieubescherming	751
Mededelingen	753
Drs. W. J. Ferkrans en Drs. G. J. Lanjouw: Enkele aspecten van de Euro- dollarmarkt (I)	754
Toets op taak	757
Maatschappijspiegel	758
Boekennieuws	760

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit

Redacteur-secretaris: L. Hoffman

Economisch-Statistische Berichten

Weekblad van de Stichting Het Nederlands
Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016;

kopij voor de redactie:
postbus 4224. Telefoon:
(010) 14 55 11, toestel 3701. Bij
adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 44,72 per jaar,
studenten f. 31,20, franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen
kunnen ingaan op elke gewenste datum,
maar slechts worden beëindigd per
ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope
NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
Koninklijk plein 6, Brussel,
postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141,
Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Gemeentelijke kapitaaluitgaven in 1970

In haar *Verslag over het boekjaar 1970* geeft de Bank voor Nederlandse Gemeenten een overzicht van de gemeentelijke kapitaaluitgaven. Van de totale kapitaaluitgaven ad f. 6.081 mln. onttrok zich ca. 30% (volkshuisvesting) aan de invloed der gemeenten. Het resterende bedrag, f. 4.263 mln. (14% van de bruto nationale investeringen), vertoonde een stijging van ruim 11% t.o.v. 1969. De stijging per hoofd van de bevolking bedroeg, in constante prijzen 2%.

Tabel 1. Gemeentelijke kapitaaluitgaven (in mln. guldens) naar bestemming.

Bestemming	1969		1970		toename
	abs.	%	abs.	%	abs.
Openbare werken	1.026	26,8	1.042	24,4	+ 16
Bouwrijp maken van gronden voor woningbouw en industrie	1.017	26,6	1.214	28,6	+197
Eigendommen niet voor openbare dienst bestemd	105	2,7	108	2,5	+ 3
Nutsbedrijven	443	11,6	466	10,9	+ 23
Onderwijs	472	12,3	575	13,5	+103
Kunsten, wetenschappen, sport en recreatie	223	5,8	252	5,9	+ 29
Volksgesondheid	236	6,2	257	6,0	+ 21
Diversen	306	8,0	349	8,2	+ 41
Totaal	3.830	100,0	4.263	100,0	+433

De procentuele wijzigingen in de uitgavensamenstelling staan vermeld in tabel 1.

Het vertraagde effect van de regeringsbeslissing tot beperking van de woningwetbouw is hierbij buiten beschouwing gelaten. Een nadere analyse van de verschuivingen ligt niet op het terrein van de BNG. Niettemin zou het interessant zijn na te gaan in hoeverre hier sprake is van toevallige dan wel van structurele mutaties en of deze tendensen per gemeenteklasse en per agglomeratie verschillen.

Tabel 2. De financiering van de gemeentelijke kapitaaluitgaven (in mln. guldens).

	1969		1970	
	abs.	%	abs.	%
Niet-schuldvermeerderende financiering	2.153	38,2	2.116	34,8
netto opgenomen rijksleningen	1.844	32,5	1.645	27,0
netto beroep op de kapitaalmarkt	995	17,6	1.629	26,8
toeneming netto vlottende schuld	663	11,7	691	11,4
Schuld vermeerderende financiering	3.502	61,8	3.965	65,2
Totaal	5.655	100,0	6.081	100,0

Een globale indruk van de financiering van deze uitgaven geeft tabel 2. De daling van de niet-schuldvermeerderende financiering en het netto bedrag aan rijksleningen resulteerde enerzijds in een relatief constant blijvende netto vlottende schuldvermeerdering en anderzijds in een forse stijging van het beroep op de kapitaalmarkt. Dit beroep bedroeg 15% van het voor het binnenland netto beschikbare aanbod (11% in 1969). De gehele geconsolideerde schuld steeg hiermee tot ca. f. 39 mrd. Samen met de gehele vlottende schuldpositie ad f. 3,8 mrd, verkrijgt men een totaalbedrag aan gemeentelijke schuld van ca. f. 43 mrd.

De financieringspositie van de gemeenten bleek in het verslagjaar aanmerkelijk verslechterd. Men schrijft dit toe aan de krappe kapitaalmarkt-situatie. De centrale financiering bleef dan ook voor het vijfde achtereenvolgende jaar van kracht. Desondanks steeg het tekort aan langlopende financieringsmiddelen tot een bedrag van f. 2.448 mln. (volgens de geldende kasgeldnorm). Of men een verdere toeneming van dit tekort toelaatbaar acht, hangt samen met de gekozen optiek: benadert men deze extra inflatoire financiering van conjunctuurtheoretische dan wel meer van allocatie-c.q. distributiezijde. De financiële nood van vele gemeenten pleit voor een grotere nadruk in de laatstbedoelde richting.

A. C. P. Verster

De toenemende schaarste aan tijd

In *ESB* van 21 juli jl. heb ik twee kleine modellen beschreven waarin enkele simultane samenhangen vastgelegd zijn tussen o.m. het verdiende inkomen, het aantal gewerkte uren, de consumptie en de tijd, die noodzakelijk is om toch ook nog te kunnen genieten van de consumptiegoederen. Deze laatste goederen werden daar in enge zin gedefinieerd, nl. als die eindprodukten, die gecombineerd met een bepaalde hoeveelheid tijd, direct bijdragen aan ons materiële en/of geestelijke welzijn. Aangenomen werd dat het inkomen besteed wordt aan consumptie. Deze laatste nogal drastische veronderstelling, kan zonnig losgelaten worden, maar voor een eerste kennismaking met Linders allocatietheorie van de tijd vereenvoudigt deze veronderstelling de analyse op acceptabele wijze.

De samenhangen beschreven in deze modellen geven bij een stijgende loonvoet een daling van het aantal gewerkte uren te zien. Bovendien tendert het consumptievolumen in beide voorbeelden naar een maximum. Deze precieze uitspraken konden alleen verkregen worden door een aantal speciale veronderstellingen te maken. In deze beschouwing komen wij terug op deze veronderstellingen, t.w. de constante hoeveelheid tijd die per consumptiegoed nodig is om te consumeren en de constante hoeveelheid tijd die per goed nodig is om zorg te dragen voor het onderhoud van dat goed. Bovendien komen wij terug op het consumptiemaximum dat afgeleid kan worden uit beide modellen. Uit deze notitie zal blijken dat deze modellen nauwelijks een redelijke beschrijving van de werkelijkheid geven en derhalve hoogstens als uitgangspunten voor nader onderzoek gehanteerd mogen worden.

Staffan Burenstam Linder behandelt bovenstaande onderwerpen op zeer luchtige wijze¹. Hij bespreekt de volgende belangwekkende thema's: „the increasing scarcity of time”, „the decline of service in the service economy”, „the rationale of growing

irrationality” en „the acceleration of consumption”. Zijn essay verdient, mijns inziens, gelezen te worden door eenzelfde grote lezersschare als die van *The Affluent Society* en van *The Costs of Economic Growth*. Sommige lezers behoeven zich dan slechts te beperken, als hun tijd schaars is, tot enkele mathematische appendices waarin een beknopte samenvatting wordt gegeven van Linders ideeën. De draad, die bovengenoemde onderwerpen verbindt, is een door Linder uitgewerkte allocatietheorie van de tijd, zoals deze oorspronkelijk uitgedacht werd door Gary Becker en Jacob Mincer.

Tijdens het economische groeiproces stijgt de opbrengst van een uur besteed aan productieve activiteiten. De bestaande verdeling van alle beschikbare uren over de alternatieve toepassingen kan dan veranderen al naar gelang ook die uren, die niet voor productieve doeleinden aangewend worden, een hoger rendement gaan opleveren. Zo kunnen uren besteed aan consumptieve activiteiten een hoger rendement krijgen door het aantal consumptiegoederen per tijds-eenheid op te voeren. Deze consumptieve uren worden dan meer „goederenintensief”: de consumptie accelereert. Deze substitutiemogelijkheid werd niet in de reeds genoemde cijfervoorbeelden verwerkt. De vaste hoeveelheid benodigde tijd per consumptiegoed verklaarde in de cijfervoorbeelden o.m. de daling van het aantal gewerkte uren bij een hoger wordend inkomen per uur. In werkelijkheid neemt de hoeveelheid tijd per consumptiegoed waarschijnlijk af tijdens het groeiproces. Wat er dan met

het aantal gewerkte uren per man gebeurt valt dan in het algemeen niet meer af te leiden. Ter illustratie van de acceleratie van de consumptie begint Linder zijn hoofdstukken hierover met het volgende citaat: „A little prince was to make an excursion; they asked him: Would Your Highness like to ride a horse or sail in a boat? And he answered: I want to ride a horse and sail in a boat”. Nogmaals het boekje verdient gelezen te worden alleen al om Linders citaten!

Ook het rendement op uren die niet-consumptief aangewend worden kan hoger worden tijdens een groeiproces. In onze numerieke voorbeelden werd aangenomen dat er per eenheid consumptiegoed een vaste hoeveelheid tijd gemoeid was met het onderhoud van dat goed. Ook deze veronderstelling is nogal dubieus. In een groeiproces zal ook deze verhouding waarschijnlijk niet constant zijn. Zowel de kwantiteit als ook de kwaliteit van het onderhoud zullen door de economische groei beïnvloed kunnen worden. Als de produktiviteit in de dienstensector minder snel dan elders stijgt, dan stijgt de prijs van onderhoudsdiensten sneller dan de prijs van goederen. Per consumptieartikel zal er dan minder tijd besteed worden aan onderhoud. De kwaliteit van het onderhoud zou daardoor kunnen verminderen. Indicatie voor deze ontwikkeling is het „gebruik en werp weg”-systeem dat meer en meer in zwang geraakt. Linder begint zijn hoofdstukje over „the decline of service in the service economy” als volgt: „Possessions might take more from the possessor than they give. If he keeps a cow, said Emerson, that cow milks me”.

In de eerder door mij geciteerde modellen van Linder tendert het niveau van de consumptie naar een maximum. De mogelijkheid van het bestaan van zo'n consumptieplafond heeft reeds zeer veel onderzoekers in het verleden bezighouden. Een dergelijk plafond zou via de aanbodzijde opgedrongen kunnen worden als de technische ontwikkeling gaat stagneren. Deze mogelijkheid lijkt echter

¹ „*The Harried Leisure Class*”, Columbia University Press, 1970.

Over gaande kunsten en komende bezuinigingen

DR. J VAN RIEMSDIJK*

Conflict tussen CRM en Raad voor de Kunst

Terwijl nog slechts bij geruchte bekend is welke „ombuigingen van het beleid” de nieuwe minister van CRM in de komende begroting 1972 ten aanzien van de kunsten zal voorstellen, heeft zijn adviescollege, de Raad voor de Kunst, al luidkeels geprotesteerd tegen de komende bezuinigingen. De Raad merkte daarbij op dat de minister bezig zou zijn mee te werken aan beslissingen, die (gezien alleen al het feit dat zijn nieuwe voorstellen binnen 14 dagen het kabinet moesten bereiken) op onzorgvuldige wijze tot stand gaan komen. De Raad was van mening dat het de minister te allen tijde mogelijk zou moeten zijn op korte termijn ombuigingen van het beleid te effectueren als de algemene financiële toestand dit noodzakelijk maakt, maar constateert, dat een dergelijke snelheid van handelen ten aanzien van de kunstbegroting pas kan worden bereikt, als deze begroting kan worden gelezen als de uitwerking van een beleidsprogramma met aangegeven en gemotiveerde prioriteiten. De huidige kunstbegroting is, naar het oordeel van de Raad, niet meer dan een opsomming van posten geordend in overeenstemming met de indeling van het departement. De vormeloosheid van deze opsomming maakt het onmogelijk een bezuinigende ombuiging op snelle, en desalniettemin verantwoorde,

wijze uit te voeren. De Raad meende daarom de minister te moeten laten weten dat hij van oordeel is, dat de improviserende wijze waarop de nieuwe begroting wordt voorbereid zich niet laat verenigen met de eisen van zorgvuldig en behoorlijk bestuur. Gezien het ontbreken van een programma- of prestatiebegroting met algemeen bekende prioriteiten had de minister, naar het oordeel van de Raad, alle redenen gehad zich te verzetten tegen de wensen van zijn collega's.

In zijn antwoord tekende de minister van CRM bezwaar aan tegen de opmerking dat de komende voorstellen „op improviserende en onzorgvuldige wijze tot stand gaan komen”. Hij meent dat hij zijn beslissingen met zorg voorbereidt en daarbij rekening houdt met de prioriteiten die aangegeven staan in de begrotingsadviezen van de Raad voor de Kunst. De karakterisering van de huidige kunstbegroting als „niet meer dan een vormloze opsomming van posten” wordt door de minister afgewezen. Hij stelt zich voor de Raad te gelegener tijd te demonstreren hoe de toelichtingen op de begrotingen kunnen worden opgevat als de noodzakelijk geachte programma's en prioriteitenlijsten.

De beschuldigende opmerkingen, die door de Raad

* De auteur is algemeen secretaris van de Raad voor de Kunst.

niet erg actueel. Ook een vrijwillig plafond, ontstaan door een algemene behoeftenbevrediging, lijkt mij nog niet erg actueel. Zeer velen geloven met Galbraith, dat de behoeften voor een aanzienlijk deel door reclame opgewekt kunnen worden. Linder suggereert nu een derde mogelijkheid die een consumptieplafond zou kunnen creëren. Zelfs als onze behoeften onbegrensd zijn en zelfs als de produktietechnieken steeds verbeteren, dan is er nog een niet te elimineren restrictie op de hoogte van het produktie- en consumptievolumen, nl. de hoeveelheid tijd die ons voor deze activiteiten ter beschikking staat. Wij zagen reeds dat bij starre relaties tussen de benodigde hoeveelheid consumptie- en onderhoudstijd per artikel inderdaad een consumptieplafond resulteert. Wij zagen echter ook dat er substitutieprocessen denkbaar zijn, die ertoe leiden dat er meer goederen per tijdseenheid verbreedt worden. Er bestaat tegenwoordig Muziek om bij te Lezen, Muziek om bij te Slapen, Muziek om

bij te Werken en Muziek om bij te Vrijen.

Deze substitutieprocessen houden in dat consumptiegoederen minder intensief benut worden. Deze consumptiegoederen dragen dan minder bij aan de behoeftebevrediging, omdat door de toenemende schaarste aan tijd minder genoten kan worden van deze goederen. Na een diner kan men een cognacje drinken, tegelijkertijd een goede sigaar roken, de Groene lezen en naar Bach luisteren, maar er zijn duidelijk grenzen aan deze mogelijkheden om de tijd meer „goederenintensief” te maken. De substitutiemogelijkheden zijn beperkt. Het grensnut van deze goederen daalt als men probeert de tijd nog consumptieintensiever te maken, omdat er per goed minder tijd beschikbaar is om er ten volle van te kunnen genieten.

Linder gaat ervan uit dat velen een steeds hoger bevredigingsniveau zouden willen bereiken. Als men jaarlijks zijn welvaart met een constant percentage zou willen zien stij-

gen, dan zal de produktie jaarlijks met een hoger percentage moeten draaien. Immers, de additionele bevrediging van meer consumptiegoederen wordt kleiner naarmate men, binnen een gegeven periode, de beschikbare tijd per consumptiegoed moet inkrimpen. Economische groei is dan ook volgens Linder altijd iets partieels: meer goederen bij een constante hoeveelheid tijd. Ook een volume-index van de consumptie is dan een gebrekkige maatstaf voor de groei van de welvaart. Deze index houdt geen rekening met de steeds hoger wordende prijs van consumptietijd.

W. Linder

naar buiten werden gebracht, zijn van dien aard dat het de moeite loont bij deze burenruzie de vraag te stellen waar het gelijk ligt. Allereerst kan daarbij naar voren worden gebracht dat het probleem niet nieuw is. Al in 1958 noteerde Bernard Verhoeven, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en partijgenoot van de huidige bewindsman, de volgende woorden: „Een pijnlijke leemte op cultuurgebied is vaak nog het gemis aan stabiele, objectieve subsidienormen. Het gevolg daarvan is, dat takken van cultuurbedrijvigheid kwetsbaar in de markt liggen, uiterst conjunctuurgevoelig zijn zoals bij bestedingsbeperkingen weer blijkt”¹.

Simpel cultuurbeleid, geschikt voor bezuiniging

Vergeleken bij andere sectoren van het beleid is het cultuurbeleid uiterst simpel van opzet. Zelfs tot pseudo-wetgeving op basis van interne richtlijnen en reglementen is het nauwelijks gekomen. Het KB van 27 juli 1950 (Stb.K.320) waarbij de hoofden van ministeriële departementen bevoegd worden verklaard subsidies te verlenen binnen het raam van bepaalde begrotingsposten, is vrijwel steeds de enige achtergrond van het handelen. Bovendien bepaalt artikel 5, lid k, van de Wet beroep administratieve beschikkingen (20 juni 1963; Stb.268), dat geen beroep open staat tegen beschikkingen tot het toekennen of weigeren van geldelijke uitkeringen onder de naam van subsidie enz., tenzij zowel de verschuldigdheid als de hoogte van het verschuldigde bedrag bij of krachtens een algemeen verbindend voorschrift zijn bepaald.

Hiermee zal duidelijk zijn hoe verleidelijk de culturele sector een bezuinigend kabinet voor ogen moet zweven. Bijna overal wordt het treffen van bezuinigingen door wetten en reglementen bemoeilijkt, en alleen in de zeldzame gebieden waar de administratie nog niet op orde werd gebracht en waar de rechtspositie van de burger bovendien onduidelijk is gebleven, kan men onbelemmerd en met flitsende snelheid het snoei-mes hanteren. Zo althans wordt de situatie ervaren door de bewoners van de culturele gewesten. Zij vinden dat de minister van CRM, zowel binnen als buiten het kabinet, luidkeels had moeten wijzen op de onredelijke kwetsbaarheid van zijn hoofdstuk van de rijksbegroting. Zijn voorgangers, zeggen zij, hebben dit vaak gedaan en hebben dikwijls gehoor gevonden.

Toen de Raad stelde dat de huidige kunstbegroting niet meer is dan een opsomming van posten moeten deze feiten hem daarbij door het hoofd hebben gespeeld. Natuurlijk heeft de minister gelijk als hij de Raad erop attendeert, dat de Memorie van Toelichting, die de begroting vergezelt, kan worden opgevat als een programma en als een opgave van prioriteiten. De vraag is alleen of de minister de achtergronden van het standpunt van de Raad voldoende heeft aangevoeld.

Wat stond de Raad voor ogen toen hij opmerkte dat snelle bezuinigingen ten aanzien van de kunsten pas mogelijk worden als dit gedeelte van de rijksbegroting in de vorm zal zijn gegoten van een programma- of prestatiebegroting met aangegeven prioriteiten? De Raad kan dit niet hebben gezegd omdat hij stilletjes van mening zou zijn, dat iedere vorm van besnoeiing ongewenst moet worden geacht. In het verleden heeft de Raad meer dan eens geprotesteerd tegen de starheid van de begroting en tegen het automatisme waarmee oude

posten steeds weer op nieuwe begrotingen verschijnen. Veel van de posten op de kunstbegroting zijn in de ogen van de Raad niet meer dan de ongemotiveerde voortzetting van incidentele besluiten die in het verleden genomen werden.

„Zero-budgeting” en meerjarenplanning

De beste manier om deze starheid en dit automatisme in het begroten te voorkomen is het invoeren van „zero-budgeting”. Bij „zero-budgeting” benadert men nieuwe en bestaande taken op dezelfde wijze; ten aanzien van alle posten doet men alsof zonder verleden, vanaf nul, begonnen moet worden. Dit impliceert de verwerping van het beginsel van de automatische voortzetting van bestaande projecten op bestaand niveau en maakt noodzakelijk dat elke post op iedere nieuwe begroting gemotiveerd wordt vanuit overzichtelijke doelstellingen en de daardoor voortvloeiende prioriteiten. Aangezien enige continuïteit in het optreden van de overheid altijd gewenst zal blijven, en bovendien tijdens de normale jaarlijkse begrotingsvoorbereiding de tijd ontbreekt ieder project op diepgaande en kritische wijze te onderzoeken, lijkt het wenselijk het beginsel van „zero-budgeting” te combineren met een vorm van meerjarenplanning en met een roulatiesysteem dat garandeert, dat elk project iedere vier of vijf jaar aan een diepgaand onderzoek wordt onderworpen. De bruikbaarheid van dergelijke onderzoeken hangt dan, zoals o.a. door Hofstra wordt benadrukt, grotendeels af van de mogelijkheid goede methoden te ontwikkelen voor het beoordelen van de kosten en het nut van de afzonderlijke projecten².

Dit is, voor zover ik aan de hand van eerdere adviezen en opmerkingen heb kunnen nagaan, de achtergrond van wat de Raad bedoelde.

Tegenstrijdige standpunten van de Raad voor de Kunst

Had de minister zich tegen deze zienswijze willen verzetten dan had hij wellicht effectiever gehandeld als hij had gewezen op de tegenstrijdigheden in deze standpunten. Op het ene moment verzet de Raad zich tegen de kwetsbaarheid van de kunstbegroting en zoekt hij bescherming tegen snel en bezuinigend ingrijpen, en op het volgende moment hekelt hij het starre, automatische en bevriezende karakter van de geldende begrotingstechnieken. Deze dubbelzinnigheid valt niet te loochenen en kan hoogstens vergoelijkt worden met de toelichting dat de Raad het huidige begrotingssysteem afkeurt omdat het onkritisch is en verstarrend werkt, maar dat hij, zolang een soepeler systeem niet voor de totale begroting wordt ingevoerd, in moeilijke tijden het kunstbeleid toch wel graag dezelfde bescherming wil zien genieten, die de gereguleerde en op wetgeving steunende beleidssectoren dan onwillekeurig ten deel valt.

Doorbladeren van de jaarverslagen van de Raad demonstreert dat de opeenvolgende bewindslieden zich, voor zover de beschikbare gelden dit toelieten, in hun

¹ B. Verhoeven: „Cultuur en Overheid”, een bundel cultuurpolitieke geschriften, 's-Gravenhage 1970, blz. 35.

² C. N. van Wijngaarden en W. F. van der Griend: „De rijksbegroting, verleden en toekomst”, Alphen a.d. Rijn 1971, blz. 144.

beslissingen vrijwel steeds conformeerden aan de adviezen van de Raad. Daarom lijkt het een uitstekend verweer als de minister zegt, dat hij zijn bezuinigende maatregelen wel degelijk op zorgvuldige wijze voorbereidt en dat hij daarbij, zoals gebruikelijk, rekening houdt met de prioriteiten, die aangegeven staan in de jaarlijkse begrotingsadviezen van de Raad. De Raad kan dit verweer alleen ontkrachten als hij bereid is op de onvolkomenheden van zijn begrotingsadviezen te wijzen; deze begrotingsadviezen gaan sinds jaar en dag voorbij aan de mogelijkheid dat er plotseling bezuinigd zou moeten worden en noemen alleen enkele nieuwe taken die om uitvoering vragen en enkele oude taken die intensiever moeten worden aangepakt. De begrotingsadviezen van de Raad berusten niet op een systematische en becijferde analyse van het totale activiteitenpakket. Zij kunnen niet op zo'n analyse berusten omdat de Raad geen overzicht heeft van de doelstellingen, begrotingen en resultaten van de kunstinstellingen. Hiermee zijn wij terug bij de onvolkomenheden van de huidige begrotingstechnieken; de minister had er wellicht beter aan gedaan als hij de Raad er ronduit op had gewezen dat voor het geval zijn optreden niet te verenigen zou zijn met de eisen van zorgvuldig en behoorlijk bestuur, de Raad daarbij, gezien de onvolledigheid van zijn begrotingsadviezen, dan toch minstens zijn medeplachtige zou zijn.

Hoewel de Raad protesteert tegen het ontbreken van een coherent kunstbeleid, moet erkend worden, dat vrijwel al zijn adviezen even incidenteel zijn als de beslissingen van de minister. Ondanks zijn goede wil komt de Raad in zijn huidige gedaante niet veel verder dan het beantwoorden van losse adviesaanvragen. Dat de opeenvolgende ministers dit niet als een onvolkomenheid van hun advieslichaam hebben willen zien, doet weinig af aan de dubbelzinnige positie waarin de Raad komt te verkeren zodra zijn werk met zijn eigen maten wordt gemeten. Men kan de vraag stellen welke consequenties de Raad hieruit moet trekken. Er liggen voorlopige voorstellen voor een nieuwe Wet op de Raad voor de Kunst³ en op zijn minst lijkt de huidige Raad gehouden zorgvuldig na te gaan of hij in deze nieuwe vorm naar taak, samenstelling en toerusting beter geschikt zal zijn om het kunstbeleid over de drempel te heffen die hij telkenmale heeft aangewezen.

Cultuurbeleid en economische groei

Is dit verslag over een burenruzie in een achtergebleven sector van het beleid relevant voor de lezers van *ESB*? Ik dacht van wel. De achterstand, die de culturele sector heeft opgelopen, kan waarschijnlijk pas ongedaan worden gemaakt als andere sectoren zich gaan realiseren hoe schadelijk deze onevenwichtige groei ook hun belangen beïnvloedt. De achterstand in het cultuurbeleid beperkt de economische groei en bedreigt de stabiliteit van de economische ontwikkeling in aanzienlijke mate. Zelfs in een eenvoudig leerboek voor de economie, zoals dat van Samuelson, staat te lezen, dat onderwijs en cultuur tot de meest winstgevendste investeringen behoren die de samenleving kent⁴. Menselijk kapitaal levert rendementen op die even groot of groter zijn dan de rendementen van kapitaal in de vorm van gereedschappen of gebouwen. Daarom dringen moderne economen er zowel bij de ontwikkelde als bij de onder-

ontwikkelde landen op aan meer te besteden aan onderwijs en aan culturele groei. Een veel voorkomend misverstand is daarbij dat dergelijke investeringen uitsluitend of in hoofdzaak zouden kunnen worden gezien als geïsoleerde investeringen met een rendement dat vooral de betreffende persoon ten goede komt.

Het kapitaal dat geïnvesteerd wordt in de vorming van A geeft alleen dan een optimaal rendement als B en C, die lid zijn van dezelfde samenleving, adequaat kunnen reageren op de kennis en de talenten van A. Het rendement van individuele culturele investeringen straalt (via verhoogde belastingopbrengsten enz) niet alleen uit op de totale samenleving, maar is ook afhankelijk van een optimale spreiding van dit soort investeringen over alle leden van de gemeenschap. De kortzichtige wijze waarop de nieuwe regering het profijtbeginsel meent te mogen toepassen ten aanzien van allerlei culturele posten zal daarom bij verlichte economen weinig waardering ontmoeten.

Cultuurbeleid bepaalt de beweeglijkheid en geëngageerdheid van de samenleving

Een lang maar belangwekkend citaat uit een artikel dat Idenburg, de huidige voorzitter van de Raad voor de Kunst, in 1962 schreef, kan het voorgaande verduidelijken⁵:

„Laat ons onze aandacht een ogenblik richten op de situatie in Nederland omstreeks 1800. Indien wij ons even gemakkelijk in de tijd konden verplaatsen als in de ruimte, zouden wij, na het afleggen van een afstand van 160 jaren terugwaarts, constateren in een onderontwikkeld gebied te zijn aangekomen evenals na 5.000 km vliegen in de richting van Azië en Afrika. Hoe is uit de destijds zo armzalige Republiek der Zeven Provinciën een natie voortgekomen, die zich economisch ontwikkelde en vooruitging? De economen houden zich tegenwoordig ernstig bezig met de studie van de processen, die de volkshuishouding van een land in beweging brengen, eerst langzaam dan sneller totdat het moment komt, waarop de productie de bevolkingsgroei gaat overtreffen en de eerste verschijnselen van welvaartsverbetering intreden. De meeste van hen denken daarbij aan technische factoren en, zeker, ook aan het natuurwetenschappelijk en technisch onderwijs. Ik geloof dat er nog veel meer nodig is. Zo moest in de Nederlandse historie de geest van „onbeweeglijkheid en stilstand”, welke terugzag naar de vervlogen welvaart van voorheen, worden omgezet in een mentaliteit, die geloof had in de toekomst en de krachten daarvoor wilde samenspannen. Dat was op zichzelf weer geen eenvoudig proces. Het hing samen met een radicale omzetting van godsdienstige overtuigingen en wijsgerige inzichten. Er moest een rationalistische levensbenadering ontstaan, die in de vermeerstering der natuurkrachten niet langer overmoed vermocht te zien. De gedachte, dat de sociale opbouw een eens en voor altijd, door God of natuur, gegeven zaak was en aanvaard en gehandhaafd moest worden, diende plaats te maken voor het besef van 's mensen verantwoordelijkheid voor de maatschappelijke orde. Het inzicht moest veld winnen, dat ook dit gebied niet aan 's mensen wil en vermogen onttrokken was. Dat alles betekende een innerlijke omkeer. Dit was cultuur in beweging. Zij was nodig om de economische opbloei mogelijk te maken. En deze geestelijke processen hebben in feite de weg gebaand naar de moderne volkshuishouding met zijn jaarlijks toenemende produktiviteit”.

³ „Rapport van de commissie tot herziening van de Wet op de Raad voor de Kunst”, 's-Gravenhage 1971.

⁴ P. A. Samuelson: „Economics”, New York 1970, blz. 115.

⁵ Ph. J. Idenburg: Cultuur en economie, in „De uitgever”, Vol. 42, 1962, blz. 187-188.

Criteria voor gedifferentieerde milieubescherming

DR. L. GINJAAR
DRS. P. WINKEL*

Een beleidsplan voor de bestrijding van milieuvervuiling en verontreiniging zal uit twee wezenlijke onderdelen bestaan:

- het terugdringen van de bestaande situatie tot binnen aanvaardbare grenzen;
- het ontwikkelen van gedragsregels voor toekomstige ontwikkelingen, waarbij als uitgangspunt kan dienen het voorkómen van milieuvervuiling, en als dit al niet zou kunnen, het voorkómen van nadelige effecten.

Na de publikatie in *ESB* van artikelen van onder andere Huetting, Van Wickeren, Goudzwaard, Pronk, Muller, Pelupessy en Glinstra Bleeker over welvaart, welzijn en het incalculeren van externe effecten bij de beleidsbeslissingen, doet zich thans de vraag voor, hoe in de praktijk zo snel mogelijk tot een verantwoorde oplossing van de meest urgente milieuproblemen kan worden gekomen. In het volgende willen wij trachten een bijdrage tot de discussie te leveren.

Essentiële vragen bij de ontwikkeling van een beleidsplan zijn: dienen er criteria te zijn, en zo ja, dienen deze criteria in elk land en in elke regio uniform te zijn? Hoe wordt ervoor gezorgd, dat er aan de criteria wordt voldaan?

Ik zou deze observatie van Idenburg willen vertalen in de gedachte dat het cultuurbeleid, mits algemeen en breed van opzet, de factor is die bepaalt hoe beweeglijk en geëngageerd een samenleving is en hoe uitputtend een samenleving nieuwe (economische) mogelijkheden kan benutten. Dit artikel biedt niet de ruimte om deze zienswijze nog verder toe te lichten, maar m.i. zal een goed cultuurbeleid de basis leggen voor een klimaat waarbinnen de mogelijkheid tot vrije en creatieve (productieve) deelname aan het totale maatschappelijke proces voor ieder optimaal wordt. Maatschappelijke desintegratie- en polarisatieverschijnselen kunnen voor een groot deel verklaard worden uit het wegvallen van oude sociale identiteiten; een cultuurbeleid dat de mensen in staat stelt hun mogelijkheden op veelzijdige wijze te verkennen zal hen helpen nieuwe en „bewoonbare” identiteiten te ontdekken. Zo'n cultuurbeleid zal ruimte scheppen voor het tot stand komen van positieve vormen van betrokkenheid. Dat de optimale en creatieve deelname van alle groepen aan het totale maatschappelijke proces ook in economisch opzicht een factor van belang is, lijkt mij evident.

Conclusies

Samenvattend en concluderend: als men wil bezuinigen op de overheidsuitgaven zijn er twee zaken waarop men zich kan richten: de *doelmatigheid* van de uitgaven

Milieubeheer is verweven met vele aspecten van de maatschappij (volksgezondheid, economie, technologie, wetenschap, planologie enz). Voorwaarde voor een goed milieubeleid is de integratie van de verschillende beleidsaspecten; onderdeelsgewijze voorbereiding blijft noodzakelijk, de maatschappelijke ontwikkeling én de ingewikkeldheid van de milieuproblematiek eisen dat afgezien wordt van oplossingen ad hoc, zonder acht te slaan op de repercussies op andere onderdelen van het milieubeleid.

Bij de bestrijding van de effecten van milieuvervuiling en milieubedrijf staan ons twee principieel verschillende benaderingen ten dienste. De eerste is die van de "best practicable means"; het woord "practicable" duidt aan, dat die controletechniek wordt gebruikt, die momenteel het meest doelmatig is en economisch aanvaardbaar, d.w.z. dat de kosten liggen binnen het bereik van de vervuiler, producent én consument beiden.

De nadelen van deze methode zijn, dat een bevredigende milieukwaliteit niet verzekerd is, en dat — wat wellicht nog belangrijker is — de ontwikkeling

* *De auteurs zijn werkzaam bij het Studie- en Informatiecentrum TNO voor het onderzoek ten dienste van het milieubeheer.*

en de *omvang* van de uitgaven. De huidige ingreep in het kunstbudget zal zich beperken tot een weinig door-dachte besnoeiing op de omvang van de uitgaven. Dit artikel poogde aannemelijk te maken dat een intensief onderzoek naar de doelmatigheid van deze uitgaven noodzakelijk moet worden geacht en dat daarbij niet kan worden uitgesloten dat, mede om economische redenen, een ruimer investeringsbeleid wenselijk zal blijken.

Dat er in de sector van het cultuurbeleid inefficiënt wordt gewerkt mag voorop staan; *hoe* inefficiënt men werkt zal pas te beoordelen zijn als men over de juiste cijfers beschikt. Voorlopig ontbreken deze cijfers. In 1969 volgde het Centraal Bureau voor de Statistiek de departementale ontwikkeling door het vormen van een aparte afdeling voor cultuur, recreatie en maatschappelijk werk. Deze afdeling verzorgt de culturele statistiek, maar deze tak van de statistiek staat aan het begin van zijn ontwikkeling. De continue registratie zal pas effectief worden als door middel van structuuronderzoek de indicatoren zijn vastgesteld waaraan het effect van culturele ontwikkeling en cultuurbeleid kan worden afgelezen. Zodra de nodige indicatoren zijn vastgesteld zal het noodzakelijk zijn een vorm van registratieplicht in te voeren en deze registratieplicht op te nemen in de subsidieregelingen.

Jan van Riemsdijk

van nieuwe bestrijdingstechnieken niet gestimuleerd wordt; dit is bijv. duidelijk bij de verontreiniging, veroorzaakt door het verkeer, waar gesteld kan worden dat zonder goed gedefinieerde doelstellingen met betrekking tot de gewenste kwaliteit van de uitlaatgassen een snelle invoering of ontwikkeling van „schone” benzine, betere verbrandingsprocessen of zelfs nieuwe transporttechnieken niet verwacht mogen worden.

De tweede benadering is die van controlemaatregelen op basis van de gewenst geachte milieukwaliteit, de „environmental quality standards”. Eén van de nadelen van deze benadering is onze onvoldoende kennis van de effecten van de verontreiniging. Deze benadering stelt ons echter wel in staat een lange-termijnplanning op te stellen met betrekking tot de te bereiken doeleinden, een geïntegreerde benadering toe te passen, bijv. stadsontwikkeling, energie- en transportpolitiek op een zodanige wijze te integreren, dat de vereiste milieukwaliteit gehandhaafd kan blijven; het benodigde bedrijfsrelevante onderzoek kan op directe wijze worden afgeleid.

Als voorlopige conclusie willen wij stellen dat criteria noodzakelijk zijn voor een goede milieubescherming; als overgangsmaatregel kan zeker het principe van de „best practicable means” toegepast worden.

Criteria

De criteria kunnen in drie categorieën worden gesplitst, namelijk:

- a. criteria voor verontreinigingen die een wereldomvattend effect hebben en waarvan de lozing verboden zou moeten worden, bijv. kwik, lood, DDT;
- b. criteria voor verontreinigingen die een wereldomvattend effect hebben en waarvan een zekere lozing kan worden geaccepteerd, bijv. stofdeeltjes;
- c. criteria voor verontreinigingen die alleen plaatselijk effect hebben, bijv. stikstofoxyden, koolmonoxyde, geluid, thermisch milieubederf, biologisch afbreekbaar organisch vuil.

Vaststelling van criteria

De criteria voor categorie a zullen in internationaal overleg moeten worden overeengekomen. In dit overleg zullen ook prioriteiten en controlemaatregelen moeten worden vastgesteld; daarbij kan een tijdelijke aflopende regeling worden overeengekomen, bijv. voor kwik als fungicide en lood in benzine.

Voor de criteria, genoemd in categorie b, is eveneens internationaal overleg noodzakelijk. Vastgesteld zal moeten worden welke stoffen onder deze categorie vallen en hoe groot de totale lozing van deze stof mag zijn, waarbij waarschijnlijk een relatie tot de natuurlijke produktie van die stof als indicatie kan dienen.

Om deze maximale hoeveelheid niet te overschrijden, zal een verdeling over de landen moeten plaatsvinden. Het is echter nog niet duidelijk op welke basis een verdeelsleutel gevonden kan worden; gedacht kan worden aan het relateren aan een grootte die betrekking heeft op het produktieproces of op de natie waarbinnen het produktieproces plaatsvindt. Een aantal mogelijkheden doen zich voor. We willen er enige noemen om de gedachtenrichting weer te geven, waarbij wij er uitdrukkelijk op willen wijzen, dat aan deze

principes geen absolute betekenis moet worden toegekend; ook andere zijn denkbaar.

Als eerste mogelijkheid kan genoemd worden het relateren van de toegelaten hoeveelheid verontreinigingen aan de oppervlakte van elke natie. Dit zal theoretisch resulteren in een meer homogene verspreiding van de bevolking op wereldschaal gezien. Het moet als ongunstig worden gezien voor gespecialiseerde industrieën in kleine landen.

Een tweede mogelijkheid is het relateren van de toegelaten hoeveelheid verontreiniging aan het inwoneraantal in elke natie. Dit werkt industrievestiging in dichtbevolkte landen in de hand, hetgeen bepaalde ontwikkelingslanden ten goede kan komen. Dun bevolkte landen zullen moeilijker tot industrialisatie komen. Reeds geïndustrialiseerde dichtbevolkte landen zijn in het voordeel, doch dit voordeel zal beperkt worden via de criteria als genoemd onder c.

Tenslotte is een derde mogelijkheid het leggen van een verband tussen de toegelaten hoeveelheid verontreiniging en de geproduceerde hoeveelheid produkt, bij de produktie waarvan de verontreiniging zal ontstaan. De moeilijkheid is hierbij gelegen in het feit, dat een bepaalde verontreiniging bij de produktie van verschillende stoffen zal kunnen vrijkomen. De afweging van de belangrijkheid van de verschillende produkten moet als moeilijk gekwalificeerd worden. In het algemeen kan gesteld worden dat binnen de maximaal toegelaten hoeveelheid verontreiniging de mogelijkheid bestaat om aan de ontwikkelingslanden een relatief grotere lozing toe te staan.

Is éénmaal de hoeveelheid per land bepaald, dan krijgen wij een situatie als vermeld bij de criteria onder c; deze criteria dienen gebaseerd te worden op regionale of nationale basis. Internationaal dient er wel overleg te zijn over de te hanteren principes, maar deze kunnen tot verschillende resultaten in verschillende landen en regio's aanleiding geven; dit hangt samen met een aantal factoren:

- de meteorologische condities kunnen sterk verschillen, bijv., gemiddelde windsterkte, frequentie van optredende inversies;
- de natuurlijke ligging kan grote invloed hebben, ook in samenhang met het vorige punt, bijv. veel open water of niet, heersende windrichting naar zee;
- planologische situatie in het verleden en in de toekomst; hierbij valt te denken aan het feit of reeds lang industrie- en bevolkingsgebieden zover mogelijk gescheiden zijn of dat aan dit aspect geen aandacht besteed is, hetgeen meestal geresulteerd heeft in het ontbreken van een scheiding;
- oude en meestal volle regio's in tegenstelling tot nieuwe regio's;
- het type grondgebruik rondom industrieën, bijv. voor veeteelt, gevoelige landbouwgewassen, recreatiedoelinden enz.;
- naast de zuiver regionale eisen komt er, zoals boven reeds vermeld is voor stoffen die onder de criteria b vallen, nog een extra beperking bij uit hoofde van het nationaal toegestane maximum.

De internationaal te hanteren principes voor de criteria c zullen betrekking hebben op de effecten van een bepaalde frequentieverdeling van de concentraties van een stof op de daar aanwezige bevolking, dieren en

planten. Het is hierbij van belang of alleen agrarisch belangrijke planten en dieren worden beschouwd, of dat ook ecologische evenwichten als zodanig in beschouwing worden genomen.

Uit de toegelaten concentraties op bepaalde plaatsen kan de toelaatbare lozing via modelberekeningen worden afgeleid. Het is belangrijk om de criteria volgens de kennis van dit moment aan de strenge kant te kiezen; normen vertonen een dalende tendens, die zich waarschijnlijk voorlopig zal handhaven ten gevolge van het constateren van steeds meer synergistische effecten.

Het voldoen aan regionale criteria

De vervuilingssituatie in elke regio dient volgens een saneringsplan gebracht te worden binnen de gestelde criteria. Dit saneringsplan moet berusten op een model van dit gebied, dat aangeeft hoe met de geringste totale kosten de meest efficiënte maatregelen kunnen worden getroffen.

Bij de vestiging van een nieuwe industrie in de regio moet worden nagegaan hoe de te verwachten lozing van dit bedrijf zich verhoudt tot de totale lozing van dit gebied. Als deze lozing een gering percentage uitmaakt van het totaal dan zijn er vanuit het standpunt van de vervuiling geen belemmeringen. Vanaf de vestiging zal de nieuwkomer zich moeten aanpassen aan de reeds genoemde saneringsmaatregelen.

Indien een bedrijf zich wil vestigen in een gebied waar de criteria niet overschreden zijn, dan zal het te voorspellen effect van dit bedrijf moeten blijven binnen de voor dit gebied gestelde criteria.

Het kostenaspect

Het voordeel van het stellen van criteria in internationaal overleg is, dat de kosten van de fysieke maatregelen via de producten in rekening gebracht kunnen worden. De kosten zullen lager zijn naarmate er betere methoden gebruikt worden om de verontreiniging te beperken en/of te verwerken.

Voor alle milieuproblemen waarbij criteria gesteld kunnen worden, kunnen de kosten volgens het beproefde prijsmechanisme worden opgebracht. Het zal echter niet in alle gevallen mogelijk zijn criteria te stellen, bijv. als het gaat om gebruikte auto's. Hierbij kan overwogen worden de aanschaffer van de nieuwe auto een bedrag te laten betalen gelijk aan de kosten van verwerking van de auto; bij het afleveren van een ge-

bruikte auto aan de verwerkingsinstallatie kan een gedeelte van dit bedrag worden terugbetaald. Dit principe kan overigens voor verscheidene produkten worden toegepast, bijv. heffingen bij het verschaffen van drinkwater voor de zuivering van huishoudelijk afvalwater. Overigens zou bij een goede organisatie kunnen blijken, dat bijv. de verwerking van gebruikte auto's zo voordelig is, dat een heffing bij aankoop niet nodig is.

Een belangrijk onderdeel van het geheel van de bestrijdingsmaatregelen is ongetwijfeld het bevorderen van het hergebruik van afvalstoffen ("recycling"), hetzij voor hetzelfde gebruik als gevolg waarvan zij ontstaan zijn, dan wel voor andere gebruiksdoeleinden. De positieve gevolgen van de uitvoering van de „hergebruik-economie" betreffen niet alleen een verminderde hoeveelheid optredende vervuiling, maar hebben eveneens betrekking op het zorgvuldig aanspreken van onze, toch in wezen beperkte hulpbronnen. Deze effecten worden eveneens bereikt indien de produktiemiddelen meer op kwaliteitsgoederen zouden zijn ingesteld.

Tenslotte gaat het toepassen van criteria niet op indien het mechanisme om de verontreiniging te verwerken nog niet gerealiseerd is ten gevolge van een tekort aan investeringsmiddelen. In dat geval kan men overgaan tot het innen van heffingen, die onafhankelijk van criteria in relatie staan tot de totale hoeveelheid verontreiniging. Men kan dit zien als een overgangssituatie, die na enige tijd kan overgaan in een meer ideale situatie gebaseerd op criteria.

Conclusie

Voor de lozing van een aantal verontreinigingen dient een volledig verbod te worden overeengekomen. Daarnaast moeten criteria worden vastgesteld, die naar regio en land gedifferentieerd zijn, maar afgeleid uit internationaal aanvaarde principes, gebaseerd op ecologische evenwichten. De kosten veroorzaakt door het stellen van de criteria kunnen via het produkt in rekening worden gebracht.

Voor die milieuproblemen waarvoor geen criteria aan ecologische evenwichten kunnen worden ontleend, zal het toepassen van heffingen gericht op hergebruik van produkten en grondstoffen de beste oplossing zijn.

L. Ginjaar
P. Winkler

Mededelingen

Congres bestuurskunde

Op donderdag 16 en vrijdag 17 december 1971 belegt de contactgroep Bestuurskunde een congres in het Evert Kupersoord te Amersfoort over het wetenschappelijk bestuurskundige onderzoek. Het congres heeft primair tot doel de communicatie tussen al degenen werkzaam op het terrein van de bestuurskunde te be-

vorderen.

Om een inzicht te verkrijgen in de activiteiten welke door de deelnemers worden ontplooid zal op de eerste dag van het congres een zo breed mogelijk scala van onderwerpen aan de orde worden gesteld. Een aantal personen heeft reeds toegezegd een paper in te zenden, zodat zeker aan de orde zullen worden gesteld de onderwerpen: Criteria voor Gewestvorming, Bestuurlijke Aspecten van de Ruimtelijke Ordening, Onderzoeksbegeleiding en Inspraak, Onderzoek en Wetenschapsbeleid, Verhouding Bestuur-Bestuurden en Planning

in Departementen.

Op de tweede dag van het congres zal ter discussie worden gesteld „De Waarde van het Bestuurswetenschappelijk Onderzoek voor het Beleid". Medewerking hebben reeds toegezegd: Prof. Dr. H. A. Brasz, Prof. Mr. Dr. A. F. Leemans en Prof. Dr. S. O. van Poelje.

De kosten verbonden aan het bijwonen van het congres bedragen f 50,—. Nadere inlichtingen kunnen worden verkregen bij: Drs. G. J. Reinink, SISWO-bureau, O.Z. Achterburgwal 128 te Amsterdam, tel. (020) 24 00 75.

Enkele aspecten van de Euro-dollarmarkt (I)

DRS. W. J. FERKRANUS

DRS. G. J. LANJOUW

In een serie van drie artikelen zullen Drs. W. J. Ferkranus en Drs. G. J. Lanjouw, beiden wetenschappelijk medewerker aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit te Groningen, enkele aspecten van de Euro-dollarmarkt belichten. In deze eerste aflevering wordt een geschiedkundige behandeling van de Euro-dollarmarkt en een beschrijving van haar theoretische ontstaansmogelijkheid gegeven. In de volgende afleveringen zal aandacht worden besteed aan de internationale kapitaalbewegingen en de gevolgen die zij oproepen voor de nationale geldmarkten, de invloed van de Euro-dollarmarkt op de betalingsbalans en de consequenties van de Euro-dollarmarkt voor het internationale monetaire bestel.

Inleiding

Sinds de tweede wereldoorlog is het pond sterling niet meer de belangrijkste sleutelvaluta. De Amerikaanse dollar heeft die kwaliteit en de daaraan inherente functie overgenomen. Men had mogen verwachten dat daardoor New York als financieel centrum de taak van Londen zou verkrijgen. Dat dit niet gebeurde ligt onder meer in de volgende omstandigheden.

a. De New Yorkse geldmarkt mist de flexibiliteit die zo kenmerkend is voor die in Londen. Een duidelijk voorbeeld van de flexibiliteit van de Londense geldmarkt vinden we in het jaar 1957 toen het pond sterling onder zware druk kwam te staan. Ter verlichting van die druk werden maatregelen uitgevaardigd waarbij het gebruik van ponden sterling voor de financiering van de buitenlandse handel werd beperkt. Prompt schakelde het Engelse bankwezen voor het aantrekken van financieringsmiddelen over op de Amerikaanse dollar.

b. In de Verenigde Staten is het verboden interest te vergoeden over direct opeisbare banktegoeden, terwijl de interestvergoedingen voor termijndeposito's aan maxima (afhankelijk van de lengte van de termijn) gebonden zijn.

De grote flexibiliteit van de Londense geldmarkt, gevoegd bij de (verplichte) starheid van het Amerikaanse bankwezen ten aanzien van de interestvergoedingen voor deposito's, zijn hoofdoorzaken geweest van het ontstaan van een internationale geldmarkt, die Euro-dollarmarkt wordt genoemd.

Op deze internationale geldmarkt worden dollardeposito's (direct opvraagbare en termijndeposito's), in handen van buitenlanders, verhandeld. Van deze markt willen we in het navolgende een aantal aspecten bezien.

Het ontstaan en de ontwikkeling van de Euro-dollarmarkt

De handel in deposito's in vreemde valuta is geen recent verschijnsel. Einzig toont aan dat deze handel al heel oud is¹. In de middeleeuwen zouden er al financiële transacties gepleegd zijn die het karakter van korte-termijnkredieten in vreemde valuta hadden. Voor de tweede wereldoorlog accepteerden met name Zwitserse banken korte-termijnvorderingen in vreemde va-

luta. Na de tweede wereldoorlog herleefden deze praktijken; vooral Zwitserse en Canadese banken waren hierbij actief. De geaccepteerde deposito's, uitgedrukt in dollars, plaatsten zij op de Amerikaanse geldmarkt.

Werden tot in het midden van de jaren vijftig de dollardeposito's door het niet-Amerikaanse bankwezen in de Verenigde Staten belegd, naderhand — te beginnen in 1957 — werden de deposito's in mindere mate dan voorheen in de Verenigde Staten belegd en voor een deel uitgeleend aan andere Europese banken, ondernemingen en particulieren. Aldus ontstond de Euro-dollarmarkt. Voor haar verdere ontwikkeling zijn de volgende gebeurtenissen en feiten van belang.

1. Het bestaan van interestverschillen in Amerika ten opzichte van het buitenland. In de inleiding werd reeds gerept van verboden en geboden met betrekking tot interestvergoedingen op deposito's in de Verenigde Staten. De desbetreffende regeling in Amerika staat bekend onder de naam „Regulation Q”. Zij is al vrij oud. De regeling kwam in 1933 tot stand nadat het Amerikaanse Congres in dat jaar bepaald had dat de verantwoordelijkheid voor het regelen van maximale interestvergoedingen voor deposito's bij het Federal Reserve System (FRS) zou berusten. Een en ander voor zover die deposito's bij de leden van het FRS waren ondergebracht. Naar aanleiding van deze beslissing van het Amerikaanse Congres heeft de Board of Governors van het FRS in genoemd jaar de befaamde Regulation Q uitgevaardigd, welke:

(a) interestvergoedingen over direct opeisbare tegoeden bij banken verbiedt (zgn. „demand deposits” omvattende tegoeden welke voor 30 dagen of korter bij het bankwezen ondergebracht zijn);

(b) hoogst toelaatbare interestpercentages vaststelt voor termijndeposito's met een looptijd van meer dan 30 dagen.

De maximale interest bedroeg tot 1957 1%, 2% en 2,5% voor deposito's van respectievelijk 30 tot 90 dagen, 90 tot 180 dagen en meer dan 180 dagen. Tot

¹ P. Einzig: „The Euro-dollar system”, Londen 1964, blz. 3.

voor kort varieerden de percentages van 4 tot ruim 6%. Onlangs werden deze maxima gedeeltelijk afgeschaft².

Sinds 15 oktober 1962 is de regeling niet van toepassing op termijndeposito's welke buitenlandse officiële instellingen in Amerika aanhouden.

Belangrijk is voorts dat Regulation Q niet van toepassing is op de vestigingen van Amerikaanse banken in het buitenland. De regeling geldt alleen voor Amerikaanse banken in de Verenigde Staten.

Als gevolg van deze maatregelen kwamen de onderscheidene intereststanden in Amerika vooral in de jaren vijftig beneden die in de Europese landen te liggen. Eigenaren van dollardeposito's — zowel ingezetenen als niet-ingezetenen van de Verenigde Staten — poogden daarom elders een hogere vergoeding te verkrijgen. Aldus ontstond een aanbod van dollardeposito's buiten de Amerikaanse geldmarkt.

2. In de jaren vijftig neemt het buitenlandse aanbod van dollardeposito's toe als gevolg van de steeds toenemende betalingsbalanstekorten van Amerika. Vanwege eerder genoemde interestverschillen stroomden de externe dollartegoeden niet ten volle naar de Verenigde Staten terug, doch werden in toenemende mate bij niet-Amerikaanse banken geplaatst.

3. Het aanbod van deposito's werd niet uitsluitend om interestoverwegingen gedaan. Oosteuropese landen wensten om politieke redenen hun dollartegoeden aan te houden bij Europese banken, met name in Parijs en Londen. (Volgens Einzig om hun dollar-depositobezit uit veiligheidsoverwegingen te camoufleren³).

4. Het niet-Amerikaanse bankwezen zocht uiteraard gelegenheid zijn toegenomen dollarbezit elders onder te brengen voor zover men het zelf niet nodig had voor bijv. „window-dressing” op bepaalde ultimo's. In Amerika zelf leverden de deposito's in verband met de Regulation Q-bepalingen relatief weinig op. Dit zette de banken aan afzet te zoeken bij eigen klanten en andere Europese banken.

5. In 1957 geraakte het pond sterling in een crisis. Om hieraan het hoofd te bieden werd het aanwenden van ponden sterling voor de financiering van de buitenlandse handel door overheidsvoorschriften beperkt. Dankzij de flexibiliteit van de Londense geldmarkt en de enorme geoutilleerdheid van die markt schakelde men voor de financiering van de buitenlandse handel over op Amerikaanse dollars. Dit leidde tot het ontstaan van de eerste grote vraag naar Euro-dollars: „It was at this point that demand forces led to the active solicitation of US dollar deposits by European commercial banks”⁴. Deze vergrote vraag naar Euro-dollars zette de banken in Europa aan tot het vragen en aanbieden van deposito's uitgedrukt in Amerikaanse dollars.

6. De geschiedenis van het internationale betalingsverkeer leert dat na 1950 de beperkingen in het betalingsverkeer langzamerhand werden opgeheven. In 1952 maakten de EBU-landen een aanvang met de decentralisatie van hun valutaverkeer. In 1954 voerde de Britse overheid alsook de regering van West-Duitsland de transferabiliteit in. Deze transferabiliteit, die een financiële discriminatie tegen de dollar was, werd in december 1958 vervangen door externe convertibiliteit van vele Europese valuta's en van die van een aantal landen daarbuiten. Van genoemde datum af kunnen valuta's in handen van niet-ingezetenen worden omgezet

in vreemde valuta's voor zover die valuta's afkomstig zijn uit het lopende betalingsverkeer.

De maatregel van 1958 en de verdere verzachting van maatregelen in het kader van wisselkoerscontrole hebben het particuliere aanbod van dollars op de Euro-dollarmarkt aanzienlijk doen toenemen. Ook de vraag naar dollars op die markt nam toe, omdat men nu bij een krappe binnenlandse geldmarkt (na omzetting) gebruik kan maken van dollars.

Het is in deze tijd dat er naast de Euro-dollarmarkt de Euro-guldenmarkt, de Euro-markmarkt, de Euro-frankmarkt, kortom de Euro-valutamarkt ontstaat. Aangezien de Euro-dollarmarkt verreweg de grootste deelverzameling van de Euro-valutamarkt is, zullen we ons voornamelijk tot eerstgenoemde markt beperken⁵.

Uit de hiervoor geschetste geschiedenis van de Euro-dollarmarkt blijkt dat twee in het oog springende factoren belangrijk zijn voor de totstandkoming en de ontwikkeling van de Euro-dollarmarkt. De relatief lage intereststanden in de Verenigde Staten en in aanvulling daarop de starheid van het Amerikaanse bankwezen ten aanzien van de interestvergoedingen, zulks krachtens de meergenoemde Regulation Q.

In het kader van de geschiedenis van de Euro-dollarmarkt mogen twee maatregelen van de Amerikaanse overheid om kapitaalstromen uit de Verenigde Staten in te perken niet onvermeld blijven.

In de eerste plaats „the US Voluntary Foreign Credit Restraint Programme”, welke in 1965 genomen maatregel op basis van vrijwilligheid de expansie van de buitenlandse kredietverlening van Amerikaanse banken en financiële instellingen moest beperken. De desbetreffende richtlijnen, uitgevaardigd door het Federal Reserve System, behelzen de instelling van een kredietplafond in die zin, dat elke bank zijn buitenlandse kredietverlening tot een bepaald percentage van op een relevante voorgaande peildatum (bijv. ultimo december) uitstaande kredieten, zou beperken.

In de tweede plaats moet „the US Interest-Equalization Legislation” (IEL) worden genoemd. Ging het bij de voorgaande maatregel om beperkingen van kapitaalstromen als gevolg van activiteiten van banken en financiële instellingen, bij de IEL gaat het erom de kapitaalstromen veroorzaakt door particulieren tegen te gaan. Daartoe stelde de Amerikaanse regering op 18 juli 1963 de invoering voor van een tijdelijke eenmalige belasting op aankopen van buitenlands waardepapier door Amerikaanse ingezetenen. In 1965 trof de regeling ook bankkredieten met een looptijd van meer dan een jaar.

Beide regelingen hebben de kredietverlening aan buitenlanders door Amerikaanse banken, financiële instellingen en particulieren direct doen afnemen. Hierdoor kregen buitenlanders minder mogelijkheden tot Euro-dollartransacties. Het indirecte (negatieve) aanbodeffect

² „Jaarverslag AMRO-Bank 1970”, blz. 20.

³ T.a.p., blz. 30.

⁴ E. Wayne Clendenning: „The Euro-Dollar Market”, Oxford 1970, blz. 23.

⁵ In 1969 bedroeg de omvang van de Euro-valutatransacties ongeveer \$ 45 mrd. De Euro-dollartransacties beliepen ongeveer \$ 37,5 mrd. Zie „40e jaarverslag BIB”.

kwam met de afnemning van het Amerikaanse betalingsbalanstekort als gevolg van de twee genoemde bestuursmaatregelen.

De theoretische ontstaansmogelijkheid van de Euro-dollarmarkt

De in het voorgaande weergegeven geschiedenis van de Euro-dollarmarkt kan de indruk hebben gevestigd dat de Euro-dollarmarkt staat of valt met betalingsbalanstekorten van de Verenigde Staten. Immers, beweerd werd dat het aanbod van dollardeposito's toenam als gevolg van de toeneming van die tekorten en dat het aanbod van de zijde van Amerikaanse bezitters van dollardeposito's indirect afnam als gevolg van vermindering van de betalingsbalanstekorten van de Verenigde Staten.

Verschillende schrijvers over de Euro-dollarmarkt komen tot de conclusie dat een betalingsbalanstekort van de Verenigde Staten een van de vele factoren is die bepalend zijn voor de groei van de Euro-dollarmarkt.

Swoboda⁶ toont aan, dat een autonome groei van de Euro-dollarmarkt ook mogelijk is bij afwezigheid van betalingsbalanstekorten. Neem aan, aldus Swoboda, dat de wereldhuishouding in evenwicht verkeert. Er is betalingsbalansevenwicht, er zijn geen netto-vraagoverschotten op de goederenmarkten en er is geen verandering in het aanbod van geld. Er bestaat volledige convertibiliteit en er is nog geen Euro-dollarmarkt. In deze evenwichtige situatie wordt in Engeland een bank opgericht die alleen dollardeposito's als schulden wenst en die op grond daarvan dollarleningen verstrekt aan niet-Amerikanen. Met het ontstaan en bestaan van deze Eurobank — aangenomen dat zij erin slaagt en erin blijft slagen dollardeposito's aan te trekken en weer uit te zetten — is de Euro-dollarmarkt verschenen.

Hoe, zo kan de vraag rijzen, kan een dergelijke bank winstgevend opereren en hoe komt de bank aan de deposito's, alsook hoe ziet zij kans de gelden weer uit te zetten?

Deze mogelijkheden kunnen worden aangetoond met behulp van het model dat Hicks geeft van de intereststructuur in een gesloten Wickselliaanse (= in de volkshuishouding is slechts één bank) economie⁷. In deze economie treden drie partijen op, t.w. de spaarders, de ondernemers-investeerdere en de bank. In deze economie wordt de maximale interest bepaald door de winstvoet, d.w.z. de opbrengst van een reële investering; de minimale interestvoet wordt bepaald door wat de bank wil betalen. Alle andere interestvoeten, als die welke door de ondernemers aan de spaarders worden betaald, liggen binnen deze uitersten.

In de situatie waarin dit model actueel is, is volgens Hicks de kredietexpansie beperkt. Liquiditeits- en onzekerheidsfactoren zijn er de oorzaak van dat de kredietverlening niet uitgebreid wordt. Vooral de onzekerheid is hier een remmende factor omdat de bank maar zeer beperkt kan overzien of de verleende kredieten zullen terugvloeiën en of ze zullen worden afgelost.

Om verdere kredietexpansie in het model mogelijk te maken introduceert Hicks financiële tusseninstanties („financial intermediaries”) die, gebruik makende van hun gespecialiseerde kennis inzake de vooruitzichten

met betrekking tot het rendement van bepaalde investeringen, kredietaanbiedingen kunnen doen die de bank zich niet kan veroorloven. Doordat deze financiële instellingen gebruik maken van gespecialiseerde kennis wordt hun kredietverlening ook een minder riskante zaak wat op zijn beurt de verkrijging van liquiditeiten van spaarders vergemakkelijkt. De financiële instelling zal winst willen en moeten maken en daarom inlenen tegen een interestvoet die lager is dan de interestvoet waartegen uitgeleend wordt.

Deze door Hicks „in-rate” en „out-rate” genoemde interestvoeten zullen moeten passen in de intereststructuur van de geschetste Wickselliaanse economie.

We kunnen het model verder uitwerken door er verscheidene financiële tusseninstanties in op te nemen. We krijgen dan een intereststructuur ingebed in genoemde uiterste interestpercentages, waarbij de „out-rate” van financiële tusseninstantie nr. 1 de „in-rate” van instantie nr. 2, enz. is.

Clendenning⁸ die het voorgaande model eveneens gebruikt, zegt⁹:

„... The extent to which this gap (tussen minimum en maximum interest) is filled depends on the number and type of financial intermediaries in the system and hence, on the financial maturity of the economy. If the intermediaries did not exist, the lending could have been done by the banking system or directly by savers — which could reduce the general liquidity of the system and, thereby, involve wider margins”.

Uit het vorenstaande volgt de conclusie dat de algemene liquiditeit van een financieel systeem wordt bevorderd wanneer in dat systeem instellingen gaan werken die, gebruik makende van hun gespecialiseerde kennis, kredieten verlenen voor objecten ten aanzien waarvan een buitenstaander niet vermag te beoordelen of de investering gezond is. Doordat deze financiële instellingen in het algemeen veilige beleggingen weten op te sporen, kunnen zij liquiditeiten losweken uit de passieve sfeer van de liquiditeitspreferenties der economische subjecten.

Het voorgaande betrof een gesloten volkshuishouding. In de wereld bestaan verscheidene volkshuishoudingen. Per volkshuishouding zal de intereststructuur verschillend zijn, omdat de bepalende factoren van deze structuur (investeringsneigingen van ondernemers, liquiditeitsvoorkeur der subjecten, de activiteiten van de overheid en monetaire autoriteiten, monopolie-elementen op de geldmarkt) verschillend liggen.

Uit de leer van de internationale economische trekkingen is bekend, dat verschillen in intereststand tussen het binnen- en het buitenland kapitaalbewegingen uitlokken. Is het kapitaal in voldoende mate interestgevoelig, dan zal kapitaal bij vrij verkeer naar het buitenland stromen indien de intereststand daar hoger is dan in het binnenland. Een tegengestelde stroom voltrekt zich als de intereststand in het binnenland hoger is dan in het buitenland. De intereststanden zullen als gevolg van

⁶ A. K. Swoboda, „The Euro-Dollar Market: An Interpretation”, *Essays in International Finance*, no. 64, Princeton, February 1968, blz. 23.

⁷ J. R. Hicks: „Capital and Growth”, Oxford 1965, blz. 283 e.v.

⁸ T.a.p., blz. 68 e.v.

⁹ T.a.p., blz. 72.

Toets op taak

Kunstbedrijven

Van verschillende zijden is de laatste jaren geweest op de relatief hoge bedragen die op de begrotingen van CRM en een aantal grote gemeenten zijn uitgetrokken voor de instandhouding van gevestigde kunstbedrijven, zoals orkesten, toneel- en operagezelschappen en balletgroepen. Deze, in verhouding tot de creatieve sector, steeds duurder wordende instellingen vormen in toenemende mate onderwerp van bespreking in het parlement en de gemeenteraden. De Amsterdamse Kunstraad heeft geconstateerd dat de kunstbedrijven een onevenredig groot deel van de thans beschikbare subsidiegelden ontvangen. „Dat heeft de vraag opgeroepen . . . of de criteria die gelden voor het verstrekken van subsidie geen herziening behoeven”¹.

De Raad verzuimt in zijn rapport aan het Amsterdamse gemeentebestuur helaas aan te geven op welke wijze een vermindering van de subsidies aan kunstbedrijven tot stand moet worden gebracht. Dat moet men betreuren omdat het vraagstuk van voldoende belang is om een meer

uitvoerige beschouwing te rechtvaardigen. Uitgangspunt daarvan moet zijn een onderzoek naar minder subsidie vergende alternatieven om de doelstellingen van het kunstbeleid te verwezenlijken.

Een vage aanduiding van deze doeleinden treft men aan in de Memorie van Toelichting op de begroting van het ministerie van CRM, met name in de jaren 1966 en 1967, toen Mr. Vrolijk deze portefeuille beheerde in het kabinet-Cals. Blijkens de toelichting stelde de minister zich ten doel de ontwikkeling van kunst en kunstleven in ons land te bevorderen.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven

Deze doelstelling is opgebouwd uit twee verschillende elementen die men kan omschrijven als subdoeleinden. De eerste van deze subdoeleinden luidt: het bevorderen van kunstuitingen met een hoge intrinsieke waarde, ook wanneer betrekkelijk weinigen hierin zijn geïnteresseerd. Door verschillende uitingsvormen van kunst in stand te houden en het bereiken van hoogtepunten in de eigentijdse kunst te bevorderen, hoopt men een grotere verscheidenheid in het aanbod te waarborgen. De minister ziet als tweede overheidstaak het deelnemen van de bevolking aan het kunst-

leven bevorderen door o.m. de sociale en geografische spreiding van de kunst aan te moedigen. We veronderstellen dat deze doeleinden ook door de lagere overheid worden nastreeft.

Het is twijfelachtig of het voornaamste instrument dat wordt gehanteerd bij de uitvoering van het beleid, de subsidiëring van kunstinstellingen, toereikend is om beide doelstellingen tegelijkertijd naar behoren te verwezenlijken. Of er subsidiabele kunstuitingen tot stand komen, is in ons maatschappelijk stelsel immers afhankelijk van de aanwezigheid van het particuliere initiatief. Vorm en inhoud van de uitingen worden hierdoor sterker bepaald door dat particuliere initiatief (kunstenaars en belangstellenden) dan door de voorkeur van het grootste deel van de bevolking². Dit zal de belangstelling van het publiek voor het werk van gesubsidieerde instellingen niet ten goede komen en de realisatie van de tweede doelstelling bemoeilijken.

De subsidiëring van kunstinstellingen zoals hierboven aangeduid, vindt

¹ *Amsterdamse Kunstraad: „Kunst en Publiek”, 1970, blz. 4.*

² *Zie hierover „Memorandum voorbereiding wetgeving maatschappelijk en cultureel welzijn”, 1970, uitgegeven door het ministerie van CRM.*

deze stromen veranderen. In het binnenland zal de intereststand als gevolg van de krupper wordende vermogensmarkt stijgen, in het buitenland zal de intereststand dalen doordat daar als gevolg van de toevloed van kapitaal de markt ruimer wordt.

De intereststand in het binnenland zal door deze kapitaalbeweging echter niet geheel gelijk worden aan die in het buitenland. Er zijn allerlei „barrières” die de egalisatie van beide intereststanden verhinderen.

In de situatie van verschillende intereststanden op de binnen- en buitenlandse vermogensmarkt is het evenals in de eerder geschetste Wickselliaanse nationale economie mogelijk, dat financiële instellingen verschijnen, die op grond van hun gespecialiseerde kennis, groot aantal connecties, kortom op grond van allerlei faciliteiten die zij potentiële beleggers kunnen bieden, vermogens naar zich toe lokken. Gaat het daarbij om dollarvorderingen in bezit van niet-ingezetenen van de Verenigde Staten, dan kunnen de betrokken financiële instellingen als Euro-(dollar)banken worden aangemerkt en de desbetreffende markt als Euro-dollarmarkt worden aangeduid. Bedoelde niet-ingezetenen van de Verenigde Staten zullen op de Euro-dollarmarkt willen beleggen dankzij de voordelen die Euro-banken weten te bieden ten opzichte van de banken in de Verenigde Staten. Klopstock zegt ten aanzien van de Euro-banken:

„They enjoy several competitive advantages over banks in the United States: they are able to pay interest on deposits with a maturity of less than 30 days; in their borrowing and lending transaction they are willing to operate within very narrow interest ranges; they are not subject to regulatory restrictions on time-deposit rates; and they benefit from the ease and convenience with which Euro-dollar deposits can be made”¹⁰.

Vanuit de onderwerprijke geldmarkt kunnen dus vermogens worden gevraagd en aangeboden op voordelige voorwaarden als: het gemak dankzij de afwezigheid van overheidsrestricties; een lagere interestvoet omdat genoegen wordt genomen met een betrekkelijk kleine marge tussen de „in-rate” en de „out-rate”. Hierbij valt te bedenken dat het op de Euro-dollarmarkt om zeer grote bedragen gaat, zodat er in absolute bedragen gerekend, behoorlijke winstmogelijkheden zijn. Deze markt wordt wel de markt van de groothandelaars in vermogens genoemd.

**W. J. Ferkrans
G. J. Lanjouw**

¹⁰ *F. H. Klopstock: The Euro-Dollar Market: „Some Unresolved Issues” in „Essays in International Finance”, no. 65, Princeton, March 1968, blz. 9.*

plaats op basis van het jaarlijkse exploitatiekort, zodat het verschil tussen de totale uitgaven en de eigen inkomsten (entregelden) bepalend is voor de hoogte van de subsidie. Aan de tekortensubsidie kleven verschillende bezwaren³. Zo heeft het voor de instelling weinig zin de eigen inkomsten te vergroten omdat een inkomstenstijging veelal een gelijke verlaging van de subsidie ten gevolge heeft. Voorts biedt deze subsidievorm geen prikkel tot een efficiënt gebruik van de ter beschikking gestelde middelen als het bestuur niet verantwoordelijk wordt gesteld voor het tekort. Het meest opmerkelijke van dit systeem is echter het ontbreken van een logische relatie tussen het subsidiebedrag en de te leveren prestatie. In plaats van de subsidie af te stemmen op die prestaties welke een bijdrage leveren tot het bereiken van de beleidsdoelstellingen, draagt de overheid bij in de exploitatieverliezen van alle activiteiten die het bedrijf uit eigen beweging heeft ondernomen, ongeacht het maatschappelijke nut hiervan. Dit systeem is niet alleen weinig effectief, het is ook uiterst kostbaar.

De doelmatigheid van het kunstbeleid kan worden verbeterd als men het verlenen van subsidie beperkt tot een aantal, per seizoen aan te wijzen en over de verschillende instellingen te verdelen, produkties (opdrachten) van voldoende artistiek en maatschappelijk belang die zonder over-

heidssteun niet kunnen worden gerealiseerd. Subsidieverlening in de vorm van opdrachten wordt al jarenlang toegepast voor scheppende kunstenaars. Voor de financiering van niet-gesubsidieerde activiteiten is men dan aangewezen op de opbrengst van entregelden, die in ruime mate toevloeien als het aanbod nauwkeuriger wordt afgestemd op de smaak van het publiek zoals het succes van de zgn. vrije toneelprodukties en de grote belangstelling voor populaire concerten doen vermoeden.

Het is altijd een voornaam doel van kunstminnaars geweest om dat deel van de bevolking dat minder belangstelling voor kunst toonde dan zij wensten, te activeren tot het bezoeken van schouwburgen en concertzalen. In het verleden was dit vermoedelijk de enig mogelijke manier om van bepaalde kunstuitingen kennis te nemen. Door de komst van moderne communicatiemiddelen zoals radio, televisie en de grammofoonplaat zijn de mogelijkheden op dit gebied echter snel uitgebreid, zodat nu alle lagen van de bevolking op hen conveniërende wijze in contact met kunst kunnen worden gebracht.

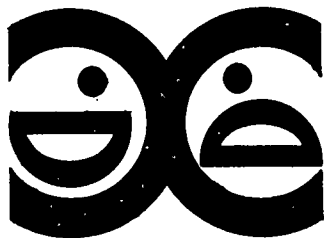
De snelle ontwikkeling van de communicatietechniek in de laatste decennia schijnt aan het kunstbeleid geheel voorbij te zijn gegaan. Nog altijd is dit beleid primair gericht op bevordering van het bezoek aan „kunstpaleizen”. Daarom reizen jaarlijks medewerkers van tientallen ge-

subsidieerde instellingen stad en land af om duizenden manifestaties te verzorgen, tot in de verste uithoeken van het land, terwijl een aanmerkelijk groter publiek te bereiken is via de beeldbuis of de grammofoonplaat. De groep kopers van zgn. klassieke grammofoonplaten is vermoedelijk een veelvoud van het aantal personen dat regelmatig een concert bezoekt. Inschakeling van de televisie heeft niet alleen een gunstig effect op de sociale en geografische spreiding van de kunst, maar opent de mogelijkheid om het grote aantal, veelal slecht bezochte, gesubsidieerde concerten en toneelvoorstellingen te beperken en de kosten die zijn verbonden aan de instandhouding van dit miljoenen vergende apparaat sterk te reduceren ten bate van andere overheidstaken op cultureel terrein waarvoor relatief weinig middelen beschikbaar zijn. Men denke hierbij aan het scheppen van mogelijkheden tot actieve cultuurbeoefening voor jongeren, waarvoor ook in het eindrapport van kabinetinformatie Prof. Dr. Steenkamp met nadruk is gepleit.

Drs. J. D. Hilferink

³ Voor een uitvoeriger beschouwing wordt verwezen naar het door Dr. E. H. A. Kocken en Drs. J. H. Boone samengestelde rapport „Overheids-subsidie aan particuliere instellingen op het gebied van de volksgezondheid en het maatschappelijk werk”, deel II, blz. 114 e.v.

Maatschappij- spiegel

De grenzen van partij vernieuwing

K. L. Poll, de enige redacteur van het literair-politieke *Hollands Maandblad*, doet de laatste tijd succesvolle pogingen om zijn blad uit de anonimiteit te rukken. Eerst publiceerde

hij enige maanden geleden een opmerkelijk interview met de nieuwe ster aan het Nederlandse politieke firmament, Dr. W. Drees jr.¹. Vervolgens wist hij in juli oppositieleider Den Uyl een artikel van bescheiden omvang te ontfoetselen, dat zo nodig nog meer opzien baarde. Den Uyl vertrok daarna met vakantie, het goede vaderland in de spreekwoordelijke komkommertijd achterlatend met een interessante boodschap. Ik vind het wel leuk dat het *Hollands Maandblad*, dat ik al las toen het nog *Hollands Weekblad* heette, wat meer in de aandacht is gekomen. Er verschijnen in de regel interessante artikelen in van zo uiteenlopende figuren als Raoul Chapkis, Rudy Kousbroek en Pen. Een opkikkertje kan het blad wel gebruiken, omdat de oplage klein moet zijn, gezien het

feit dat de adressering handgeschreven is.

Terug naar het artikel van Den Uyl. Daarin deed hij de nogal belangrijke uitspraak dat hij niet zag dat de partijen die het alternatieve kabinet hadden gevormd (PvdA, D'66, PPR) in de eerstkomende jaren tot één progressieve volkspartij zouden samensmelten. Deze uitspraak heeft in kringen van de grootste partner, D'66, de nodige opschudding teweeggebracht. De zo prille samenwerking werd door de opmerkingen van Den Uyl zo niet de grond in geboord dan toch wel voor enige tijd in de ijskast gezet. De voortvarendheid waarmee vooral D'66 aan de

¹ De ideeën van Drees, in „*Hollands Maandblad*”, januari 1971.

vorming van de nieuwe partij wilde werken moet voorlopig maar vergeten worden. Dat de klap bij D'66 zo hard aankwam is om verschillende redenen begrijpelijk. Daarvan lijkt mij de belangrijkste dat deze partij bij haar oprichting de partijvernieuwing als eerste punt naar voren heeft gebracht. Partijvernieuwing werd gezien als het breekijzer waarmee de vastgelopen partijpolitieke verhoudingen in dit land moesten worden aangepakt. Ik heb dit altijd als een betrekkelijk naïeve beoordeling van de maatschappelijke situatie ervaren.

Wat zijn politieke partijen? Bij een stelsel waarin aan elke volwassen burger van tijd tot tijd de gelegenheid wordt geboden zijn algemene mening te geven over het gevoerde beleid fungeren politieke partijen als middelaars tussen publiek en politieke beleidvoerders. Het zijn instellingen die pogen opvattingen in het publiek te „vertalen” in programmapunten, terwijl zij — wat nog belangrijker is — verder het publiek met bepaalde programma's een aanbod doen, dat het in staat moet stellen zichzelf in één van die programma's te herkennen. Het gaat niet zozeer om de precieze inhoud van die programma's — de meeste mensen hebben daar geen weet van —, maar om de wijze waarop politieke leiders „overkomen”, de concrete stellingname van partijen t.a.v. belangrijke maatschappelijke vraagstukken, de sociale herkomst, e.d. In een politieke democratie, functionerend in een omvangrijke en gedifferentieerde samenleving, zijn politieke organisaties in hun functie van middelaar onmisbaar. Zelfs in systemen, die hun identiteit sterker koppelen aan een Leider (De Gaulle; Amerikaanse president), spelen politieke partijen een min of meer belangrijke rol. Zij stellen de burger tot op zekere hoogte — afhankelijk van het democratische gehalte van de totale samenleving² — in staat deel te nemen aan de politieke besluitvorming. Dat kan gebeuren door bij de verkiezingen een stem uit te brengen, dat kan ook plaatsvinden door lid te worden van een politieke partij. In het laatste geval wil men directer participeren in de eigenlijke besluitvorming. Slechts een klein deel van de kiezers — in Nederland heel grof 10% — voelt zich tot het laatste aangetrokken.

Men kan — per definitie — stellen dat politieke partijen die niet in staat zijn uitdrukking te geven aan

een bepaald belang of een bepaalde maatschappijvisie, waarin de kiezers iets van hun eigen opvattingen en problemen herkennen, een kort leven beschoren zijn. Je ziet dit soort partijen wel ontstaan; er zijn tenslotte maar een paar mensen voor nodig om een partij op te richten. Je ziet ze ook weer gauw verdwijnen; het Nederlandse partijwezen kent daar talloze voorbeelden van. Dit alles betekent dat partijen in een redelijk democratisch systeem een uitdrukking zijn van problemen en belangen in de samenleving. Zij vertegenwoordigen één van de vormen waarin groeperingen hun maatschappelijke preferenties naar voren brengen. Daarnaast zijn er vele andere vormen — van ingezonden brieven tot presiegroepen — beschikbaar. Hiermee wordt een forse relativisering aangebracht in de betekenis van partijen, omdat er zoveel andere middelen (organisaties, acties, e.d.) aanwezig zijn om opvattingen kenbaar te maken, c.q. invloed uit te oefenen.

Zo zijn bijv. confessionele partijen in de nog steeds sterk verzuilde structuur van onze samenleving, slechts één van de voertuigen van bepaalde maatschappelijke groeperingen. Er zijn daarnaast kerkelijke organisaties, confessionele vakorganisaties, omroepen en scholen, maatschappelijk-werkorganisaties e.d. Zij vormen met de politieke partijen de instrumenten waarmee groeperingen of degenen die zich als hun leiders opwerpen, zich in de maatschappij roeren.

Al is deze verzuilde structuur de laatste jaren onderhevig aan een sterke slijtage, dat neemt niet weg dat er nog heel wat — onderwijs! — van overeind staat. Belangrijker is echter, in verband met de wens naar partijvernieuwing, te constateren dat ook nieuwe partijen — zij het stellig niet zó sterk — een basis behoeven in een groepering die zich al op andere wijze enigermate organisatorisch heeft uitgekristalliseerd en daardoor herkenbaar heeft gemaakt. Het is niet voor niets dat men bij politiek-sociologisch onderzoek zo geïnteresseerd is in verbanden tussen politieke voorkeur en bijv. economische positie, lidmaatschappen van andere organisaties e.d. Bij hoge correlaties is er enige reden om aan te nemen dat de politieke partij geen ééndagsvlieg is.

In pogingen die de laatste jaren worden ondernomen om tot een sterk vernieuwde partijstructuur te komen

bespeur ik een zekere miskenning van de betekenis van hogergenoemde verbanden. Men hoeft in dit verband niet alleen aan D'66 te denken; binnen de KVP heeft het streven naar partijvernieuwing bijna zijn institutionalisering gevonden in het Democratisch Centrum Nederland van Dr. S. W. Couwenberg. Er is een zeker ongeduld; men wil de wat warrige politieke kaart van Nederland keurig verkavelen in twee of drie blokken, waarbij het liefst iedereen zich progressief wil noemen. De KVP moet, als het kan in samenwerking met AR en CHU, omgebouwd worden tot een progressieve volkspartij met een evangelisch stempel. De drie van het alternatieve kabinet moeten evenzo opgaan in een progressieve partij.

Ik krijg wel eens de indruk dat het maken van nieuwe partijen als dé oplossing wordt beschouwd van bijv. de veelgenoemde en weinig geanalyseerde „crisis in het parlementaire stelsel”. Het woord partijvernieuwing alleen al, lijkt verwachtingen op te roepen, die door de veranderingen die men voorstelt niet worden gerechtvaardigd. Partijvernieuwing is niet meer dan het maken van nieuwe partijen. Daar los je als zodanig niets mee op. De partijen zullen qua structuur niet zoveel verschillen van wat politieke partijen tot nu toe te zien hebben gegeven; misschien wat meer inspraak en een tikkeltje actiever. Wil partijvernieuwing slagen dan moeten nieuwe maatschappelijke groeperingen zich al enigermate hebben uitgekristalliseerd. In de analyse daarvan dienen pogingen tot partijvernieuwing hun vertrekpunt te kiezen. Ondanks alle veranderingen die zich het laatste decennium in Nederland hebben voltrokken, lijkt anticipatie in termen van nieuwe partijen (blokken) mij nog veel te voorbarig. Het maatschappelijke veranderingsproces is op zijn hoogst nog slechts in een eerste fase. Dáár worden de grenzen van de partijvernieuwing bepaald, een vernieuwing die als sluitstuk en niet als motor van verandering gezien moet worden.

Bram Peper

² Over de betekenis hiervan voor het functioneren (stabiliteit) van de politieke democratie, Harry Eckstein: „Division and cohesion in democracy”, Princeton 1966, vooral blz. 225-288.

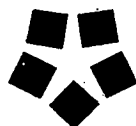
Larry E. Westphal: Planning investments with economies of scale. Contributions to Economic Analysis, nr. 69. North-Holland Publ. Cy., Amsterdam 1971, 380 blz., f. 72.

Uit het voorwoord: "This study takes a somewhat different approach to project planning than that embo-

died in decentralized planning methods. An economy-wide model is developed for use in planning the scheduling and scale of major investment projects whose implementation would have effects throughout the entire economy".

Het boek bevat acht hoofdstukken en zeven bijlagen: Introduction — Formulation of an investment planning model — Economies of scale in capital accumulation models — Structure of the capital accumulation path model for Korea — Balanced growth models to determine comparative advantage. — Experiments maximizing discounted consumption

using the three period capital accumulation path model — Utility maximization with endogeneous exports — Conclusion. Bijlagen: Proof of price decomposition of the non-convex dual — An illustrative numerically specified non-convex model — Formal statement of the capital accumulation path models — The dual problem for CAPMA — Data sources for the capital accumulation path model — Summary of CAPMA specifications — The rate of return to investment in CAPMA and a comparison of optimal investment policies for the decreasing costs sectors using a one sector model.

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE HOOGOSENS EN STAALFABRIEKEN N.V.

gevestigd te IJmuiden (Gemeente Velsen)

UITGIFTE van

nominaal f 60.000.000,— 8 pct. obligaties 1971 per 1977/1986

in stukken van f 100,— aan toonder.

De koers van uitgifte zal op **vrijdag 27 augustus 1971** vóór beurs worden bekendgemaakt en in de Officiële Prijscourant van die dag worden gepubliceerd.

Ondergetekenden berichten dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligaties, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 23 augustus 1971, openstellen op

dinsdag 31 augustus 1971

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 3 uur

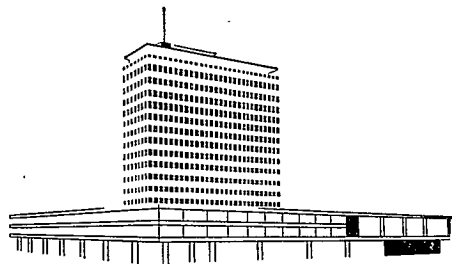
bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

Exemplaren van het prospectus resp. het verkorte prospectus en inschrijvingsbiljetten zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

**ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.
AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.**

Amsterdam, 23 augustus 1971.

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

te Amsterdam heeft bij haar Studiedienst gelegenheid tot plaatsing van een

ECONOMIST*

De werkzaamheden betreffen:

- het analyseren van de monetaire en algemeen economische ontwikkeling,
- het verrichten van onderzoekingswerk,
- het voorbereiden van en eventueel deelnemen aan overleg met binnenlandse instanties,
- alsmede andere taken die voor het beleid van de Bank van belang zijn.

Leeftijd tot 35 jaar.

Schriftelijke sollicitaties met gegevens omtrent persoon, opleiding (studierichting, keuze- en bijvakken) en eventuele ervaring te richten aan De Nederlandsche Bank N.V., afdeling Personeelszaken-uitvoering, Postbus 98, Amsterdam-C.

* Zij die verwachten hun studie binnenkort te zullen voltooien kunnen eveneens reflecteren.

ECONOMISCH INSTITUUT RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

De staf van de sectie micro-economie verzorgt het onderwijs in de bedrijfseconomie en in de prijs- en inkomensvorming voor kandidaats- en doctoraalstudenten bij de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.

In samenwerking met studenten worden hierbij sinds enige jaren nieuwe vormen van onderwijs ontwikkeld en toegepast.

Voor het komende cursusjaar bestaat de behoefte aan een

VIERDE MEDEWERKER VOOR HET WERKGROEPONDERWIJS

en de verdere ontwikkeling daarvan.

Gedacht wordt aan een econoom of economisch onderlegd jurist met goede contactuele en didactische eigenschappen, die een eigen inbreng in het werk van de sectie kan leveren. Eigen wetenschappelijk onderzoek wordt op prijs gesteld en aangemoedigd.

Aanstelling: full time of eventueel — in nader overleg — half time.

Indiensttreding: zo spoedig mogelijk.

Inlichtingen kunnen belangstellenden (eventueel ook pas-afgestudeerden) inwinnen bij C. Vermeulen, telefoon (030) 2 06 47.

Sollicitaties zijn te richten aan:
prof. dr. R. Slot, Economisch Instituut, Boothstraat 1c te Utrecht.

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

Bij de economische faculteit aan de Rijksuniversiteit te Groningen is plaats voor

EEN WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER VOOR ALGEMENE ECONOMIE

Zijn taak zal in hoofdzaak bestaan uit het geven van responsiecolleges en het doen van eigen onderzoek.

Nadere specialisatie naar macro-economie, micro-economie of internationale economische betrekkingen zal in overleg worden geregeld.

Sollicitaties kan men tot 15 september richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken van de Rijksuniversiteit te Groningen, Postbus 72.

Informatie kan worden ingewonnen bij de Secretaris van de Afdeling Algemene Economie, drs. W. J. Ferkranus, Economische Faculteit, Oude Boteringestraat 23, Groningen.

Het bestuur van het

Drents Economisch Technologisch Instituut

treedt graag in contact met hen, die geïnteresseerd zijn in de functie van

ADJUNCT-DIRECTEUR

van de Stichting.

- De functie omvat o.m.:
- sociaal-economisch onderzoek ten behoeve van de ruimtelijke ordening;
 - woningmarktonderzoek;
 - advieswerkzaamheden van infrastructurele aard.

Op grond van het bovenstaande dient de adjunct-directeur aan de volgende eisen te voldoen.

Zij, die geïnteresseerd zijn in deze functie, worden uitgenodigd om binnen 10 dagen na verschijning van dit blad schriftelijk hun sollicitatie te richten aan drs. C. Voormolen, directeur D.E.T.I., Postbus 142, Assen.

- Academische opleiding en praktische ervaring in geavanceerd sociaal-economisch onderzoek.
- Positieve contactuele eigenschappen en bereidheid om in een team te werken.
- Goed stilist in begrijpelijke taal.

Het salaris voor deze functie wordt in nader overleg vastgesteld. De medewerkers van het Instituut zijn opgenomen in A.B.P. en I.Z.R.

10 de rijksoverheid vraagt

voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal

plaatsvervangend griffier vac. nr. 1-2486/0936

assistent van de griffier vac. nr. 1-2487/0936

Voor deze functie wordt vereist:

een voltooide academische opleiding.

Indien in een andere dan juridische of economische studierichting een graad werd behaald, zal de kandidaat blijk moeten kunnen geven van inzicht in staatkundige

en economische vraagstukken;

zeer goede redactionele kwaliteiten.

Ervaring op een vergelijkbaar werkterrein strekt tot aanbeveling, in het bijzonder voor de eerstgenoemde functie.

Salaris voor de functie van plv. griffier tussen f 1722,- en f 3163,- per maand, voor assistent van de griffier tussen f 1492,- en f 2297,- per maand.

Afhankelijk van ervaring is aanstelling boven het minimum mogelijk. Bovendien wordt voor onregelmatige werkuren een toelage toegekend van circa 10 % van het salaris.

Schriftelijke sollicitaties, onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturnummer (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe en voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6½% vakantiewetuitkering

Houd terdege rekening met de lichtopbrengst van uw bedrijfsverlichting.

Hoge- en vooral blijvend hoge-lichtopbrengst is in vrijwel elk bedrijf van groot belang.

De lichtopbrengst van een „TL”-lamp hangt af van de kwaliteit van het fluorescerende poeder op de binnenwand.

Dit poeder moet precies de juiste samenstelling hebben. De korrels, hoe klein ook, moeten stuk voor stuk

van een bepaalde grootte zijn en de laag moet onverbrekelijk aan het glas zijn gehecht, anders gaat de lamp onherroepelijk steeds minder licht geven.

Samenstelling, korrelmaat en hechting zijn ideaal bij een Philips „TL”-lamp.

Op dit gebied beschikt Philips immers over een uniek arsenaal van kennis en technische hulpmiddelen.

Het speciale kenmerk van Philips „TL”-verlichting is dan ook: blijvend hoge lichtopbrengst.

U moet dit teken van zeven zekerheden kunnen zetten: V7

1. juiste lichtkleur, 2. hoog rendement,
3. blijvend goede lichtopbrengst, 4. grote bedrijfszekerheid,
5. minimale watt-verliezen, 6. volkomen aanpassing aan het bedrijf, 7. laag elektriciteitsverbruik.

Gratis: „Praktische wenken voor bedrijfsverlichting”

Ook voor uw bedrijf gemaakt!

Vraag dit verhelderende boekje aan bij: Philips Nederland n.v., afdeling Bedrijfsverlichting 1, Eindhoven.

PHILIPS

OPLEIDINGEN BESLISKUNDE (OPERATIONS RESEARCH)

Met het doel een grotere bekendheid te geven aan besliskundige technieken en hun toepassingsmogelijkheden, wordt een tweetal opleidingen gegeven. Besliskundige technieken zijn ontwikkeld voor het oplossen van optimaliseringsproblemen, zoals problemen betreffende voorraadbeheer, toewijzing, produktieplanning, vervanging, wachttijden en netwerkplanning.

LEERGANG MATHEMATISCHE BESLISKUNDE

De Stichting Mathematisch Centrum organiseert wederom een Leergang Mathematische Besliskunde in het najaar 1971 gedurende vijf perioden van telkens 4 dagen tussen 4 oktober en 9 december.

Behandeld worden: lineaire programmering, netwerken, niet-lineaire programmering, branch and bound methoden, scheduling, kansrekening en statistiek, meer-staps-beslissingsproblemen, simulatie, wachttijdtheorie en voorraadtheorie.

In case-studies zal naast de theorie ook de praktische toepassing van enkele van deze onderwerpen aan de orde komen.

Afgezien van een redelijke kennis van differentiaal- en integraalrekening is geen gespecialiseerde wiskundige vooropleiding vereist.

De kosten bedragen f. 2000,— per deelnemer; een reductie van f. 750,— wordt verleend aan hen, die verbonden zijn aan een bedrijf of instelling, waarvan reeds iemand één van de vroeger gehouden leergangen bijwoonde en aan hen, die verbonden zijn aan een universiteit, hogeschool of overheidsinstelling.

Belangstellenden voor één van beide opleidingen kunnen zich opgeven, c.q. inlichtingen verkrijgen bij het secretariaat van de Stichting Mathematisch Centrum, 2e Boerhaavestraat 49, Amsterdam-O., telefoon (020) 94 72 72.

CURSUS BESLISKUNDIG ANALIST

De cursus Besliskundig Analist wordt georganiseerd door de Stichting Mathematisch Centrum en het Adviesbureau voor Kwaliteitsbeleid en Besliskunde, ir. J. van Ettinger - J. Sittig N.V.

De cursus is bedoeld als opleiding tot besliskundig analist, die als zodanig in grote organisaties onder leiding en in kleinere organisaties zelfstandig of in samenwerking met een adviseur werkzaam zal zijn.

In het bijzonder leidt de cursus op tot het examen O.R. analist van de Vereniging voor Statistiek.

Voorondersteld wordt een statistische kennis van het niveau, vereist voor het examen Statistisch Analist V.V.S.

De cursus duurt 2 jaar (1 dag per maand, uitgezonderd de zomermaanden).

Een uitgebreide syllabus en basisliteratuur worden verstrekt.

De kosten bedragen f. 3000,— per deelnemer.

INTERACADEMIALE OPLEIDING ORGANISATIEKUNDE

Inschrijving

*voor de zestiende en zeventiende tweejarige cursus,
aanvangende in
januari 1972*

De opleiding is in beginsel bedoeld voor hen, die het doctoraal examen in de economische, psychologische of sociologische wetenschappen dan wel het ingenieursexamen aan een technische of landbouw-hogeschool met gunstig gevolg hebben afgelegd.

Anderen, wier opleiding en ervaring zodanige waarborgen bieden, dat verwacht mag worden dat zij de cursus met vrucht kunnen volgen, kunnen eveneens tot de opleiding worden toegelaten. Gegadigden moeten ten minste twee jaren in de praktijk werkzaam zijn geweest. Schriftelijke aanmeldingen worden vóór 1 oktober 1971 ingewacht bij de directeur, Weena 736, (Postbus 299), te Rotterdam. Tel.: 010-122416.

Het onderwijs zal gemiddeld vier dagen per vier weken in beslag nemen. Een uitvoerige brochure kan aan bovenvermeld adres worden aangevraagd.

De opleiding gaat uit van de Rijksuniversiteit te Groningen, de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam, de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam, de Katholieke Hogeschool te Tilburg en de Technische Hogescholen te Delft, Eindhoven en Enschede, met medewerking van een aantal organisatie-adviseurs.